

Shiur in Memory of the First Yartzheit of Daniella Shania Lee Casper A”H

מצוות בין אדם לחבירו - גדרן ומעלתן

Rabbi Baruch Simon

Rosh Yeshiva of Yeshiva University

January 31, 2015

יא שבט תשעה

אונקלוס

ויקרא יט קדשים שכח

1

רַעַךְ אֲנִי יְהוָה: לֹא־תִשְׁנָא אֶת־אֲחִיךָ
 בְּלִבְבְּךָ הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ
 וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא: לֹא־תִקָּם

דחברך אָנָּא יְיָ: לֹא תִשְׁנִי יָת
 אַחִיךָ בְּלִבְךָ אוֹכְחָא תּוֹכַח יָת
 חֲבֵרְךָ וְלֹא תִקְבֵּל עַל דִּי לִמָּה
 חוֹבָא: יְיָ לֹא תִקּוּם וְלֹא תִמְדַּר

לקט בדור

רש"י

סח) כשנאו לידך עבירות אלו ונללח מהם, ולהפרע ממי שאינו עומד בנסיון, וכאן לא אמר דיין להפרע, שכן אין כתיב שם חלקים רק שם הוי"ה, וכבר אמרנו שמה ששם הוי"ה משלם לעושי רע כרעתם לא מומדת דיינות אלא מומדת אמת ונאמנות, לכך אמר נאמן להפרע: סט) כינוי היא למתבייש, שמתם אדם כשנתבייש פניו מתלבנין, כלומר אע"פ שהורמין ונזימין הוכח וטובת, יהיה זאת ביחודות בניו לבין עמך כדי שלא תשא (על עמך) עליו (בשבילו) חטא: ע) מגל הוא סכין ארוך מלא פגיונות, והוא כלי אומנות חשוב ויקר לחתוך בו, ודמיו מרובין וננקל יופסד ובעליהן חסין עליו מלהשאלו, וקרדוס הוא כלי לבקע בו ענים ואינו נפגם ונתקלקל מהרה, ואין אדם מקפיד כל כך להשתמש בו ומשאליו אוחו, ובמשל הזה עשו חז"ל שינוי, שבמשל האי' לא רצה ראובן להשאל המגל ושמעון נקם בקרדוס, ובמשל הנעירה עשו להסך ראובן מנע הקרדוס ושמעון נטר במגל, ולא

לסטים באים עליו: אני ה'. נאמן לשלם שכר^{סח}), ונאמן להפרע*: (ח) ולא תשא עליו חטא. לא תלבין את פניו^{סט} ברבים (ח"כ - ערכין ע"ז): (יח) לא תקום. אמר לו השאילנו מנגל^ע, אמר לו לאו, למחר שינוי נוסחאות • לפרט

אור החיים

שכמו אלא תהיה דן אותו לכף זכות, ותוכיחנו ועל ידי התוכחה יכיה אחד מב' דברים, או יתן אמתלא להנעשה ואין חטא, או יתחרע על הנעשה וישוב לבל עשות כדבר הזה, וברוי הוא כריע כאח לך^א). עוד נראה לפרש בהעיר עוד בשיעור הנדבר שהיה נדון לומר לא תשנא בלבבך את אחיך, שיגמור מקום השנאה שהתחיל לדבר בה ואחר כך יזכור את מי ישנא. אכן יכוין להודיע שיעור השנאה אשר ה' מזהר עליה, שלא יאמר אדם שאינו קרוי שנאה אלא שנאה גמורה לבקש רעתו ולחפון בכליונו, אבל הרחקה בלב אינה קרויה שנאה, לזה נחמס הכתוב לסמוך לא תשנא עם חיבת אחיך לומר כי השערת השנאה אשר ילוה ה' עליה היא הנרגשת בערך את, ושיעור זה כל שירחיקו מלבבו^ב) קלת הכה הוא יורד ממדרגת אה, וברוי הוא עובר משום לא תשנא. עוד יראה בהעיר למה באזהרת לא

יחזיק ידי מדברי לשון הרע^א), שבה הוא סובב שיוליכו הרכיל ומעלה עליו הכתוב כאלו הוא הולך רכילות זה להיותו סיבה: לא תעמוד וגו'. י"ג) ללד שזה על הרכילות הנזהר בו שלא יעמוד על דם רעך, שאם ראה כת אחת שרויין לרצוח חייב להודיעו לבעל דבר כדי שיגיל נפשו, ולא יאמר הרי זה רכילות, הא למדת שאם לא גילה אוחן חבירו והרגוהו בטל אזהרת לא תעמוד וגו'. ולא ולמד ממעשה גדליה בן אחיקם (ירמיו מ') שגילו לו^י) וכשלא חש היה מה שהיה: יז. לא תשנא את אחיך וגו'. י"ט) פירוש אם נכבד מאחריך דבר הגורם לשנאותו לא תשנאכו בלבבך אלא צפיד דבר אליו תוכחות על אשר ככה שב, והוא אומרו הוכח וגו'. ואומרו ולא תשא עליו חטא^א), פירוש לא תחליט דעתך שמה שנכבד מאחריך ברשע עשאו ועודנו עומד בחטאו עמוס על

אור בדור

אדם לחבירו אינם רק בישראל, אם לא מפני חילול ה'. ע"ז ויהיה ג"כ פ"י לא תלך לא תוליד, ע"י ההתחזקות. ע"ז השייכות למה שלמעלה, ומה גם בפקס אחד. ע"ד) שישמעאל בן נמיה רצה להורגו. ע"ב) וכי צפה או בידים מותר לשנאותו. פ) שאם כפירש"י ו"ל שלא ישא על עמו חטא בשביל חברו כשילבין פניו, חסר חיבת על עמו, אבל לדרכיו הוא עוין ונשא על חברו חטא כשימנע מלהוכיחו. פ"א) וזה פ"י אחיך, שאם יכול אחת לעשותו אחיך לא תשנא אותו, אלא הוכח טובת, ובה יהיה עמיך. פ"ב) וזה יהיה פ"י חיבת בלבבך, פ"י אפי' בלבבך.

מלכות דין אצט לחכיכו - לברן ומחלן

אונקלוס

ויקרא יט קדשים של

2

וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמְּךָ וְאֶהְבֵּת
לְרַעְךָ כַּמִּוֶּד אֲנִי יְהוָה: יט אֶת־חֻקְתֵּי
תִּשְׁמְרוּ בְּהַמְתֵּךְ לֹא־תִרְבִּיעַ פְּלִאִים

דקבו דבני עמך ותרחה דחברך
כותך אנה יי ית קמי תמרון
בעירך דא תרב ערובין חקלך

רש"י

לקט בהיר

אמר לו השולני קרדומך, אמר לו איני משליך
בדרך שלא השלחתי, זו היא נקימה, ואחר היא
נעירה, אמר לו השולני (חת) קרדומך*, אמר לו
לאו, למחר אמר לו השולני מוגלך*, אמר לו הן לך
ואינו כמותך שלא השלחתי, זו היא נעירה, שנוטר
האיבה בלבו אע"פ שאינו נוקם (ח"כ - יומא כ"ג):
ואהבת לרעך כמוך. אמר רבי עקיבא זה כלל
גדול^ל בתורה (ח"ס: יט) את חקתי תשמרו.
ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו', חקים אלו

לחנם עשו זאת, אלא להשמיע רבותא בכל אחת, צנקה הגם
דלא נקם ממנו כדחוי ליה, ויסלק אדעתך צנקה לא נקרא
רק בדעבד ליה כמעשיו או יותר ממנו, שזו נקרא אלל בני
אדם נקמה, אעפ"כ עובר בלאו אפילו במקצת נקמה,
ובנעירה יסלק אדעתך שאין זו נעירה כשמחפאר שהוא
שמעון נותן לו אפילו מגל ורואבין אפילו קרדום לא נתן לו,
וטענתו טענה מעליא, שחטה אפילו כלי הזל לא נחמי לי
ואני נותן אפילו החשוב והיקר, אעפ"כ נעירה היא ועובר,
או אפשר פשוט שדרך הנוקם לנקום ולעשות רעה לחבירו
יותר ממה שהוא עשה לו לזה ינקום ממנו שאפילו קרדום

שינוי נוסחאות • מוגל • קרדומך

לא ישאל לו, משא"כ הנוטר רוצה להראות מדת טובו שאפילו מעגל משאל לו: (עא) והוא ע"פ גמרי דשבת ל"א. צמעה
דגר שגייר הלל כשעמד על רגל אחת ואמר לו דעלך קני לחברך לא העביר זו היא כל המורה כולה, ופירש"י ריעך וריע אביך
אל תעזוב (משלי כ"ו) זה הקב"ה אל מעבור על דבריו שהרי עליך שנאוי שיעבור חברך על דברך עב"ל, הנה לפי"ז פי'
ואהבת לרעך זה הקב"ה, וראויים הדברים למי שאמרם הלל הוקן ותנא הגדול ר' עקיבא, ולזה מביא רש"י את המאמר בשמו
מה שאין דרכו לעשות כן (מ"ל), אמנם יש שם ברש"י לשון אחר והוא על פי פשוטו וז"ל ל"א חברך ממש כגון גזילה גניבה
ניאוף ורוב המלכות עב"ל, פי' אם ממנהג עם חבירו כמו שמתנהג עם עצמו קיים רובם של מצות, ולזה הוא כלל גדול בתורה,
והגם שפשטות משמעותה הוא לתת טעם על איסור נעירה צרפת, לומר, לך נא וראה אם אחת עשית עולה צמירה תחמול
לעצמך, ובכלל כל דרך המעוקשים ישרים הם צעייך, כן תאהוב לרעך, אעפ"כ ממילא נשמע מאמר ר' עקיבא ז"ל, והאבן

אור החיים

וכו' עד שקראה אחותי:

ל"ב ט"ו) כי חלק ה' עמו, ונתחכם ה' ללוות צענין
הנכבד ישראל זע"ז בדרגות. מלוא ה' לא תשגא.
ב' לא תקום וגו'^א. ג' ואהבתי^א, ודקדק לומר,
אחיק, עמך^ב, לומר שאין מלוא אלא על אנשים
שעושים מעשה עמך, אבל שונאי ה' כגון המומרים
והאפיקורסים אסור לאהוב אותם ואדרבה לריך
לשנאותם, כאומרו (תהלים קל"ט) הלא משנאוך ה'
אשנא:

יח. לא תקום וגו'. רז"ל (ת"כ) אמרו נקימה
הוא שעושה לו כמעשהו הרע נעירה שלא יאמר לו
לא אעשה לך כמעשיך. וכפ"ז נתן טעם הכחוב
למלוא זו צמייכות ואהבת לרעך כמוך, פירוש כי
ה' חפץ שתהיה אוהב רעך כמוך ואם אחת אומר
לו כן הרי גליח דעתך כי עמון היה בלבך מעשהו
בלתי כגון לך^א, ונתן טעם לדבר אני ה', פירוש על
דרך אומרים (זוהר ח"ג ט"ז - קע"ג) שצמאלעות
יחוד הלבבות מתייחד שמו יחברך, להיות שנסת
ישראל הם ענפי שם הוי"ה צ"ה"ט דכתיב (דברים

יט. את חקותי וגו'^א) בהמתך וגו'. בתורה
כהנים אמרו זה לשונם אין לי אלא
בהמתו, בהמת חבירו מנין, תלמוד לומר את חקותי

אור בהיר

פח) ולא כן מעשה עמך אלך, שכולם ישרים צעייך, והגם שמדע שכלם לא יהיה שגאה נטור בלבך על עצמך. פ"א) וא"כ
הפרדת ישראל היא הפרדת שמו יחברך. צ"א) אפי' בני שגאה. צ"א) אפילו בני נקימה ובלי נעירה אינו דק, אלא
ואהבת. צ"ב) פי' לא תשגא את אחיק, ולא תטור את בני עמך, ואהבת לרעך. צ"ג) למה להקדמה הזאת יתחיל בהמתך

3

וזהו הענין אשר בארנוהו בזה הפרק, וזהו שעור מה שראינוהו ראוי לזכרו הנה לפי זאת ההקדמה.

פרק ששי

בהפרש אשר בין החסיד המעלה ובין הכובש את יצרו והמושל בנפשו

7 אָמְרוּ הַפִּילוֹסוּפִים, שֶׁהַמוֹשֵׁל בְּנַפְשׁוֹ, אֵף עַל פִּי שְׁעוֹשֵׂה הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים וְהַחֲשׂוּבִים, הוּא עוֹשֶׂה אוֹתָם וְהוּא מִתְאַוֶּה אֶל הַפְּעוּלוֹת הָרָעוֹת וְנִבְקַף אֲלֵיהֶם וַיִּכְבַּשׂ אֶת יִצְרוֹ, וַיִּתְּלַק עָלָיו בַּפְּעֻלוֹתָיו אֶל מָה שִׁיעִירוּהוּ אֵלָיו כַּחוֹתָיו וְתַאֲוָתוֹ וְתַכּוּנַת נַפְשׁוֹ, וַיַּעֲשֶׂה הַטּוֹבוֹת וְהוּא מַצְטַעַר בְּעִשְׂיָתָם וְנִזְוֵק. אֲבָל הַחֲסִיד, הוּא נִמְשָׁךְ בַּפְּעֻלוֹתָיו אַחַר מָה שֶׁתַּעֲרִיחוּ תַאֲוָתוֹ וְתַכּוּנָתוֹ, וַיַּעֲשֶׂה הַטּוֹבוֹת וְהוּא מִתְאַוֶּה וְנִבְקַף אֲלֵיהֶם. וּבַהֲסַבְמָה מִן הַפִּילוֹסוּפִים, שֶׁהַחֲסִיד יוֹתֵר חָשׁוּב וְיוֹתֵר שָׁלֵם מִן הַמוֹשֵׁל בְּנַפְשׁוֹ. אֲבָל אָמְרוּ שֶׁהַמוֹשֵׁל בְּנַפְשׁוֹ כַּחֲסִיד בְּעִנְיָנִים רַבִּים, וּמַעֲלָתוֹ לְמַטָּה מִמֶּנּוּ בְּהַכְרַת לְהִיּוֹתוֹ מִתַּאֲוָה לַפְּעַל הָרַע, וְאֵף עַל פִּי שְׁאִינוֹ עוֹשֶׂה אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁתְּשׁוּקָתוֹ לָרַע הִיא תַכּוּנָה רָעָה בְּנַפְשׁוֹ. וַיִּכְבֵּר אָמַר שְׁלֵמָה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם בְּיֹצֵא בְּזָה, (משלי כ"א) "נֶפֶשׁ רָשָׁע אוֹתָהּ רָע". וְאָמַר בְּשִׁמְחַת הַחֲסִיד בַּמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב, וְהַצְטַעַר מִי שְׁאִינוֹ צָדִיק בְּעִשְׂיָתָהּ, זֶה הַמֵּאֲמָר, (שם) "שִׂמְחָה לְצַדִּיק עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט

חסד אברהם

שמים כלל הכל במלות מועטות האלו: לפי זאת ההקדמה. פירוש השמונה פרקים האלו הם ההקדמה לפירוש מסכת אבות ואמר שבכאן היה מקומו לזכרון זה:

פרק ששי

שהמושל בנפשו. פירוש עם נפשו ויתגבר על יצרו: ובהסבמה מן הפילוסופים. פירוש כולם מסכימים לזה: נפש רשע אותה רע. שהמע"ה קרא למי שהתאוה המעשים הרעים רשע

שמונה פרקים להרמב"ם
 עם פירוש חסד אברהם
 מאת רבי ראובן הלצ'ק
 מוהל"ר אברהם הלוי הורוויץ זצ"ל
 אדמו"ר של הא"י
 הוצא ל' 310'
 ירושלים טבת תשנ"ח

ומחתה לפעלי אנו". זהו הנראה מדברי הנביאים נאות למה שזכרנוהו הפילוסופים.

ובאשר תקרנו דברי חכמים בזה הענין, נמצא להם שהמתאנה לעבירות ונכסף אליהם, הוא יותר חשוב ויותר שלם מאשר לא יתאנה אליהם ולא יצטער בהנחתם, עד שאמרו שכל אשר יהיה האדם יותר חשוב ויותר שלם תהיה [יותר] תשווקתו לעבירות והצטערו בהנחתם יותר גדול. והביאו בזה הדברים (סוכה נב.) ואמרו, "כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו". ולא דים זה, עד שאמרו ששכר המושל בנפשו גדול לפי רב צערו במשלו בנפשו. ואמרו (אבות פ"ה מכ"ג) "לפום צערא אנרא". ויותר מזה שהם צוו להיות האדם מתאנה לעבירות, עד שהזהירו מלומר שאני בטבעי לא אתאנה לזאת העבירה ואף על פי שלא אסרה התורה. והוא אמרם: (ת"כ פ' קדושים ע"ש) "רבן שמעון בן גמליאל אומר, לא יאמר אדם אי אפשי לאכל בשר בחלב, אי אפשי ללבש שעטניו, אי אפשי לבא על הערוה, אלא אפשי ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי".

ולפי המובן מפשוטי שני המאמרים בתחלת המחשבה, הן סותרין זה את זה. ואין הענין בן, אבל שניהם אמת ואין מחלוקת ביניהם כלל. והוא, שהרעות אשר הן אצל הפילוסופים רעות, אשר אמרו שמי שלא יתאנה אליהם יותר חשוב מן המתאנה אליהן ויכבש את יצרו מהן, הם הענינים המפורסמים אצל כל בני אדם שהם רעות,

חסד אברהם

אע"פ שלא עשאו מדקאמר אותה ולא אמר עושה: ומחתה לפועלי און. ר"ל כשהרשע עושה משפט הוא מחתה לו כי הוא הפך טבעו: ואמרו כל הגדול מחבירו כו'. בפ' החליל: ויותר מזה שהם צוו וכו'. כוונת המחבר שלא תקשה שמה שקולים הם. ר"ל המושל בנפשו והחסיד. ומה שזכר המושל בנפשו גדול מהחסיד. משום שצערד יותר גדול. ומפרש שהם ציוו כו': שני המאמרים. ר"ל מאמר הפילוסופים ומאמר חז"ל:

בשפיכת דמים ונגבה ונגלה ואונאה, ולהזיק למי שלא הרע לו, ולגמל רע למטיב לו, ולבזות אב ואם, וכיוצא באלו. והן המצות (יומא טז: ושם חשיב גם גלוי עריות והרמב"ם חשיב לקמן ג"ע וצ"ע. ועי' במהרש"א ח"א אפשר לישיב קצת) שאמרו עליהם חכמים זכרונם לברכה שאלו לא נכתבו ראויים הם לכתב, ויקראו אותם קצת (חכמינו האחרונים) [חכמים הראשונים] אשר חלו חלי המדברים - "מצות השכליות". ואין ספק שהנפש אשר תכסוף לדבר מהם ותשתוקק אליו, שהיא חסרה, ושהנפש החשובה לא תתאוה לאחד מאלו הרעות כלל, ולא תצטער בהמנעה מהם.

אבל הדברים שאמרו עליהם החכמים, שהכובש את יצרו מהם הוא יותר חשוב, ונמולו יותר גדול, הם "התורות השמעיות", והן אמת שאלמלא התורה לא היו רעות כלל. ומפני זה אמרו שצריך האדם שיניח נפשו אוהבת אותם, ולא יהיה [לו] מונע מהם (אלא) [רק] התורה. ובחזון חכמתם עליהם השלום ובמה שהמשילו, שהם לא אמרו: אל יאמר אדם אי אפשי לחרג הנפש, אי אפשי לגנב, אי אפשי לכזב, אלא אפשי ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי. אבל הביאו דברים שמעיים בלם: בשר בחלב, ולבישת שעטנז, ועריות. ואלו המצות וכיוצא בהן, הם אשר קראם השם יתברך "חקות". ואמרו רבותינו זכרונם לברכה, (יומא טז:): "חקים שתקקתי לך אין לך רשות לחררה בהן", ועובדי פוכבים משיבין עליהם, והשטן מקטרג

 חסד אברהם

אשר חלו חלי המדברים. שהיה להם חולי של כח המדברים שטעו וקראו לאלו המצות שכליות. וכבר ידוע כי שם שכליות הוא נופל דוקא על מצות העיונים כמו מצות אנכי ולא יהיה לך. ושמע ישראל. ולא על מצות השמעיים, אלא שם אמתי שלהם הוא לקרותם מצות סתם. כמו שפירש אחר כך בזה הפרק: השמעיות. פירוש שצריכים להשמיע אותם

בְּהֵן, כְּגוֹן פְּרָה אֲדָמָה וְשַׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח וְכוּ'. וְאֲשֶׁר קָרְאוּ אוֹתָם הָאֲחֵרוֹנִים "שְׁכָלִיּוֹת", יִקְרְאוּ "מִצּוֹת", כִּפִּי מָה שֶׁבָּאָרוּ הַחֲכָמִים.

הֵנָּה הַתְּבָאָר לָךְ מִכָּל מָה שֶׁאֲמַרְנוּ, אֵיזָה מִן הָעֵבִירוֹת יִהְיֶה מִי שְׁלֹא יִשְׁתַּקֵּק אֲלֵיהֶם יוֹתֵר חָשׁוּב מִן הַמִּשְׁתַּקֵּק אֲלֵיהֶם וְכוּבֵשׁ יִצְרוּ מִהֵן, וְאֵיזָה מִהֵן יִהְיֶה הָעֵנִין בְּהַפְדָּה. וְזֶה חֲדוּשׁ נִפְלֵא, בְּהַעֲמִיד שְׁנֵי הַמֵּאֲמָרִים וְלִשְׁוֹנָם מוֹדָה עַל אֲמַתַּת מָה שֶׁבָּאָרְנוּ. וְכִבֵּר נִשְׁלַמָּה כְּוַנֵּת זֶה הַפָּרֵק. ל

פָּרֵק הַשְּׁבִיעִי

בְּמַחֲצֵה וְעֵנִינִי

הַרְבֵּה יִמְצָא בַּמְדַּרְשׁוֹת וּבַהֲנֻחוֹת, וְיֵשׁ מִהֵן בְּנִמְרָא, שְׁיֵשׁ מִן הַנְּבִיאִים מִי שֶׁיִּרְאֶה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מֵאַחֲרֵי מַחֲצוֹת רַבּוֹת, וּמֵהֶם מִי שֶׁיִּרְאֶהוּ מֵאַחֲרֵי מַחֲצוֹת מְעֻטּוֹת, לְפִי קִרְבָּתָם אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּלְפִי מַעֲלָתָם בְּנִבְוָאָה. עַד שֶׁאֲמַרְנוּ, (יְבֻמוֹת מ"ט:) מֹשֶׁה רַבִּינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם רָאָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מֵאַחֲרֵי מַחֲצֵה אַחַת בְּהִירָה, בְּלוֹמַר מִזְהִירָה, וְהוּא אָמַר "הַסֵּתֶפֶל בְּאַסְפִּקְלָרְיָא הַמְּאִירָה". וְאַסְפִּקְלָרְיָא - שֵׁם הַמְּרָאָה הַנֶּעֱשֶׂה מְנוּף הַמְּזוּהָר, כְּשֶׁהֵם וְזִכּוּכֵיחַ, כְּמוֹ שֶׁהַתְּבָאָר בְּסוּף בָּלִים.

וְהַכְּוֵנָה בְּזֶה הָעֵנִין, מָה שֶׁאֲמַר לָךְ. וְהוּא, שֶׁאֲנַחְנוּ בָּאָרְנוּ בְּפָרֵק שְׁנֵי, שֶׁהַמַּעֲלוֹת, מִהֵן מַעֲלוֹת שְׁכָלִיּוֹת וּמִהֵן מַעֲלוֹת הַמְּדוֹת. וְכֵן

חסד אברהם

ואינם תלויים בסברת האדם: ואשר קראו אותם האחרונים שכליות כו'. ר"ל אותם החכמים אשר חלו חלי המדברים כמו שכתוב למעלה: יקראו מצות. ר"ל מצות סתם:

6

פְּחִיתוּיּוֹת, מִהֵן פְּחִיתוּיּוֹת שֶׁכֶּן וְרוֹחֵק) הַתְּבוּנָה, וּמִהֵן פְּחִיתוֹ וְהַפְּעֵם וְהַעֲוִיּוֹת, וְאַהֲבַת הַמָּם זְכָרְנוּ הַפָּדָר בִּידִיעַתָּם בְּפָרֵק וְהַמְּבָרִילוֹת בֵּין הָאָדָם וּבֵין הַעֲוִיּוֹת (ט) "כִּי אִם עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִיוּ שֶׁעֲוֹנוֹתֵינוּ, וְהֵם אֵלוֹ הַקְּרֻעוֹת בֵּינֵינוּ וּבֵינֵי יִתְבָּרַךְ.

וְדַע, שֶׁכָּל נְבִיא לֹא נָח הַשְּׁכָלִיּוֹת, וְרַב מַעֲלוֹת הַמְּדוֹת נִדְרִים ל.ח.): "אֵין הַנְּבִוָּאָה שׁוֹךְ הוּא כּוֹלֵל כָּל הַמַּעֲלוֹת הַשֵּׁ

וידחק התבונה. פירוש אינו מבין אלא ועשיר הוא ממעלות המדות וכו'. וכן למעלה ובהקדמה ראשונה שהיא הקד לבד. ועשיר הוא עשיר ממש. וכן שר"ש בעל הקדמה חלוק בזה על ו חכם יש לו פי' אחר כמ"ש שם במג לראיה על פירוש זה. וז"ל כמ"ש ד שגם המורה מפרש מלת חכם בעל כ כאן במאמר רז"ל כמלת חכם האמור פירוש מלת חכם האמור כאן בעל ו על הנביא אלא עד שיהיו בו כל ה ובאליהו כמו שמבאר אחרי זה בפני ממש. הנה ראינו כמה נביאים שלא בלי ספק לא היו נהנים מבני אדם כ קודם ששרתה שכינה עליהם. אלא

בְּהוֹתוֹ קָרוֹב: הַיְעוֹזֵב רִשְׁעוֹ דְרָכָו וְאִישׁ אֶן
 מַחְשַׁבְתּוֹ וַיֵּשֶׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־
 אֱלֹהֵינוּ כִּי־יִרְבֶּה לְסִלּוֹחַ: ח כִּי לֹא
 מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דְרָכֵיכֶם דְרָכֵי
 נְאֻם יְהוָה: ט כִּי־יִגְבְּהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ בֶּן
 גְּבָהוּ דְרָכֵי מְדַרְכֵיכֶם וּמַחְשַׁבְתֵּי

קְדָמוֹהִי עַד דְּאִתּוֹן
 קִימִין: וַיִּשְׁפַּק רִשְׁעָא
 אוֹרְחִיהּ דְרִשְׁעָא וַיִּגְבַּר
 אֲנִים עֲשָׂתוֹנוֹהִי וַיִּתּוֹב
 לְפִלְחָנָא דֵין וִירַחֲמֵם
 עֲלוֹהִי וְלִדְחַלְתָּא
 דְּאֶלְהֵנָא אַרְי מִסְגִּי
 לְסִלְחָא: ח אַרְי לֹא
 מַחְשַׁבְתִּי מַחְשַׁבְתְּכוֹן

אוֹרְחִתִּי מֵאוֹרְחַתְכוֹן
 וּמַחְשַׁבְתִּי מַחְשַׁבְתְּכוֹן
 מִמַּחְשַׁבְתְּכוֹן: י אַרְי כְּמָא
 דְנִחִית מִטְרָא וְתִלְגָּא מִן
 שְׁמַיָא וְלִתְמֵן לֹא אֲפִשֵׁר
 לִיה דִּיתּוֹב אֶלְהִין מְרִי
 ית אֲרַעָא וּמְרִי לֵה
 וּמוֹעִילָה וַיִּהֵב פִּר זֶרְעָא
 כְּמַסַּת לְזֶרַע וְלִחְמָא
 כְּמַסַּת לְמִיכָל: יא בֶּן הַיּוֹ
 פְתָנָם טוֹבֵי דְנִפְק מִן
 קְדָמִי לֹא אֲפִשֵׁר דִּיתּוֹב
 לְקְדָמִי רִיקוֹן אֶלְהִין עֶבֶד
 עִמְמִיָּא וּבִשְׁלָמָא חֲתוּבָךְ

וְלֹא אוֹרְחַתְכוֹן תִּקְנֵן פְּאוֹרְחַת טוֹבֵי אֲמַר יי: ט אַרְי כְּמָא דְרִמִּין שְׁמַיָּא מִן אֲרַעָא בֶּן תִּקְנֵן

רש"י

(ס) כי לא מחשבותי מחשבותיכם. אין שלי
 ושלכם שוות, לכן אני אומר לכם יעוזב רשע דרכו
 ויתפוש את דרכי, ואיש און מחשבותיו ויתפוש את
 מחשבותיו, לעשות הטוב צעיתי. ומדרש אגדה, כי לא
 מחשבותי וגו', אין דיני כדני נצר ודס, אתם מי

שמודה דין מתחייב, אבל אני מודה ועוזב ירוסס
 (משלי כח יג): (ט) כי גבהו שמים וגו'. כלומר כי יש
 הכדל וחילוק מעלות ושנח דרכי יותר מדרכיכם
 ונמחשבותי יותר ממחשבותיכם כגזרה שמים על הארץ,
 אתם נחמיס לז למרוד צי ואני נותן לז להשיב אתכם:

מצודת דוד

ועדיין השכינה שורה עמכם: בהיותו קרוב. כפל
 הדבר במלות שונות: (ז) דרכו. דרך הרשע:
 מחשבותיו. יעוזב מחשבותיו: וישוב. יעשה תשובה
 אל ה' וירחם עליו: ואל אֱלֹהֵינוּ. ישוב אל אלהינו,
 ויש תקוה כי ירבה לסלוח: (ח) כי לא וגו'. כי אין
 מחשבותי כמחשבותיכם, כי אתם חושבים שלא יועיל
 לכם התשובה, ולבבי לא כן יחשוב: ולא דרכיכם

(י) כי כאשר ירד הגשם ו
 אך ייטיב לעולם: (יא) בן יח
 מפני. להודיעכם על ידי הנבי
 מצודת:
 (י) הרוח. ענין שביעה. כמו
 (יב) תובליון. ענין הבאה. כמו יו
 ענין פתיחת הפה בהרמת קול. ו
 מד כג)

רד"ק

אבי ד"ל, דרשוהו בענין שימצא לכם: בהיותו קרוב.
 בענין שיהיה קרוב, וזו היא דרישה בכל לב, כמו
 שכתוב (תהלים קמה יח) קרוב השם לכל קוראיו לכל
 אשר יקראוהו כאמת. ורבותינו ד"ל פירשו בהמצאו
 קודם גמר דין. ויונתן תרגם תבעו דחלתא דה' עד
 דאתון חיינ בעו מן קדמוהי עד דאתון קיימין, רוצה
 לומר שיעשו תשובה קודם מיתה כי אז הוא נמצא
 וקרוב, ולא אחר מיתה, כי אחר מיתה אין תשובה
 לנפש, כמו שאמר (קהל ט ט) כי אין מעשה וחשבון
 ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה: (ז) יעוזב
 רשע דרכו. כמעשה ובפה, וכן יעוזב מחשבותיו
 הרעות, כי אין תשובה מועילה בנראה אם לא תהיה
 גם כן בנסתר. כי טובות האדם ורעותיו הם תלויות

והולידה. הוא הוצאת הצמח
 הוא סיבה לגדל תבואה, לזר
 ריקם. מבלי יעשה הדבר הה
 השליחות. ולפי שאמר במשי
 ומוסב למעלה, לומר שבודאי
 וזהו ההבטחה, אשר תצאו ל
 השמים, ואמר: (י) כי כאשר
 ישוב. כי לא יצאה גשם לבני
 וישוב לו, זה לא יהיה. אלא מו
 ונתן זרע לזרע. והגשם הוא
 (את) יכולה (ויקרא כו ד), ומתו
 תחילה מה שיצטרך לזרוע לו ו
 למאכלו. ופשוטו של פסוק נר
 הגשם אל השמים, פירש אדונ
 הוא חום השמש ששואף או

מדרשי חז"ל

(ח) ולא דרכיכם דרכי נאם ה'. בשר דם עושה לו
 שביל בהר או בבקעה, שמה יכול לעשות כמים, אבל
 הקב"ה כתיב בו כים דרך ושבילך במים רבים. (ילקוט ש).

(י) כי אם הרוה את הארץ וז
 דארעא הוא, שנאמר כי כאש
 הרוה את הארץ והולידו

← **ד, כו** ואבדיל אתכם מן העמים להיות לוי.

בשמונה פרקים (הקדמת הרמב"ם למסכת אבות) ביאר, שזה אינו על מצוות שכליות, שבלשון חכמים נקראים "מצוות", בזה צריך להיות שונאם בעצם ויהיו שנואים בלבם. ורק שמעיות, כמו חזיר ובשר בחלב וכיוצא בזה, המה נקראים "חוקים", בזה שיאמר "אפשי בהם אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי" — יעויין שם פרק ששי. לכן אמר (ישעיה נה, ז) "יעזוב רשע דרכו" — שזה רק דברים חוקיים והיצר מתאוה להם, רק שגזרה כמו עריות ומאכלות אסורות — על זה "יעזוב דרכו" לבד². "ואיש און" — ש"און" בכל התנ"ך הוא על גזל וחמס וכיוצא באלה דברים השמעיים לחמוד אשת רעהו³ וכיוצא בזה — גם "מחשבותיו" יעזוב, שנפש המעולה אינו צריך להתאוות לזה. ולכן אמר (שמות טו, כו) "והאונת למצוותיו" — שיכניס תוך לבו, שלא יהרהר

בהן כלל⁴, "ושמרת כל חוקיו" — שישמור, אבל יתאוה להן⁵, רק ישמור מצד הגזירה, ויהיה שכרו יותר גדול⁶.

בהפטרה, עמוס ט, (ח"יא) אפס כי לא השמד אשמיד את בית יעקב וכו' בחרב ימותו כל חטאי עמי וכו'.

פירוש, כי לא להשמיד בני ישראל, "ולא יפול צרור ארץ" (פסוק ט) — הוא הגרוע שבהם, כמו צרור¹. "וכל חטאי עמי ימותו בחרב" (פסוק י), כמו שאמרו ירושלמי ריש פרק ד' מיתות, ולרשות לא ניתן אלא סייף בלבד². ואמרו (סנהדרין מז, ב) דהרוגי בית דין, כיון דבדין מקטלי, לא הוי מיתתם כפרה עלייהו, אבל הרוגי מלכות, כיון דלאו בדין מקטלי, הוי מיתתם כפרה עלייהו. לכן אמר "בחרב ימותו כל חטאי עמי" — היינו בדין המלכות³. ומיתתם תהא מכפרת, ולכן (פסוק יא) "כיום ההוא אקים את סוכת דוד".

(עכ"ל), מכאן ששני מיני עריות הם, השמעיות (כגון קירבה משפחתית), והשכליות (כגון אשת איש וכו'), שיש בזה משום פגיעה בחבירו, בעל האשה. 4. כאשר תקפה אותו המחשבה והתאוה. 5. אפשי ואפשי. 6. באשר לפום צערא אגרא.

בהפטרה (עמוס ט, ח-יא) 1. במצודת ציון כתב שם וז"ל: צרור — חתיכה גסה של עפר, וכן "אשר לא נמצא שם גם צרור". 2. מראה פנים: תוספתא בשלהי פרק ט: ארבע מיתות נמסרו לבית דין: סקילה, שריפה, הרג, חנק, הרשות, לא ניתן לה אלא סייף בלבד. מכאן למד הרמב"ם ז"ל לומר כן בפרק י"ד מסנהדרין הלכה ד', וכן בהלכות מלכים פרק ג הלכה א: "ואין רשות למלך להרוג באחת מהן אלא בסייף בלבד". והמפרשים לא ציינו מקומו, עכ"ל. 3. כי "חרב" מציינת הרוגי מלכות. וכן רבינו לשמות כב, כג ד"ה וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב וכו' (הוא על ידי מלכות... ולרשות [מלכות] לא ניתן אלא סייף בלבד).

(כ, כו) 1. רש"י (בשם התורת כהנים): רבי אלעזר בן עזריה אומר, מנין שלא יאמר אדם "נפשי קצה בבשר חזיר", "אי אפשי ללבוש כלאים", אבל יאמר "אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי", תלמוד לומר "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" — שתהא הבדלתכם מהם לשמי, פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים. 2. ואינו מצווה להסירם ממחשבותיו, כי באמת "אפשי ואפשי..." 3. חרוש רבינו כאן, כי דברים מסוימים הנראים בהשקפה ראשונה כמצוות שמעיות, באמת שייכות לסוג של מצוות שכליות. ואמנם חז"ל כיומא סו, ב מנו את איטורי עריות בין 'דברים שאלמלי לא נכתבו — דין הוא שיכתבו', ואלו הם: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים גזל וכו'. ומאידך, כתורת כהנים לפרשת קדושים (הובא לעיל הערה 1), אמר ר' אלעזר בן עזריה: לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב, אי אפשי ללבוש שעטנז, אי אפשי לבא על העררה. אלא אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי

הרי של עניים. ספק, בעל הבית המוציא מעניים עליו הראיה, שהמוציא מחבירו עליו הראיה. ומניין לספק לקט*, ספק שכחה שכחה, ספק פיאה פיאה, ת"ל לגר ליתום ולא למנה יהיה. א"ר אלעזר בן עזריה מניי למאבד סלע מתוך ידו → ומצא עני והלך ונתפרנס בה מעלה עליו הכתוב כאילו זכה, ת"ל לגר ליתום ולא למנה יהיה. והרי דברים קל וחומר, מי שלא נתכוון לזכות מעלה עליו הכתוב כאילו זכה, מי שנתכוון לזכות על אחת כמה וכמה. L

* צ"ל: לקט לקט.

סליק פיסקא.

[פיסקא רפד - כד כ]

כי תחבוט זיתך. הראשונים היו חובטים זיתיהם ונוהגים בו עין יפה. מכאן

פירוש ספרי דבי רב

לפי רוב ענוותו ירבה לעניים, לשון וענותך תרבני (תהלים יח לו), ע"ש. והשתא ז"ש הכא דהראשונים לפי ענוותם וצדקתם היו חובטים ומניחים פאה בעין יפה יותר מששים. ואולי דהו נהגי כשיעור עין יפה דתרומה אחד מארבעים. והא קמ"ל דלא תימא דחומרא דאתי לידי קולא היא דנמצא שהעניים היו אוכלים בלא מעשר כדין הפאה, והרי נפטר מידי פאה בראשונה ונמצא העניים אוכלים טבל, קמ"ל דכיון דיהבי לשם פאה אע"ג דמוסיפין טובא יש לו דין פאה ופטור ממעשרות. לא מיבעיא אם מניח הכל ביחד, אלא אפילו הניח מקצת במקום אחד ושוב חזר והניח יותר במקום אחד כל זמן שהיה בדעתו להפריש יותר, יש לכל דין פאה. אבל אם הניח בתחלה מקצת אפילו פחות מששים ולא היה בדעתו להפריש יותר ושוב נמלך להפריש יותר, הא ודאי דכל מה שמוסיף חייב במעשרות, שהרי כיון שאין לפאה שיעור מן התורה הרי נפטר השדה במה שהניח תחלה ושוב אין לתוספת זה דין פאה. ועמ"ש הרב משל"ם בפ"א (דהל' מתנות עניים הט"ו). והא דנקט תנא מנהג הראשונים בזיתים, אע"ג דכל האילנות חייבין בפאה, דזיתך דכתב קרא לאו דוקא, נראה דלרבותא נקט הכי כפי מ"ש הרמב"ם בפ"ה (דהל' מתנות עניים הכ"ה) שהזית היה חשוב בארץ ישראל באותו זמן וכדלקמן בסמוך, ומשום הכי אשמועינן דאפילו בזיתים דחשובים היו נוהגים עין יפה, כלומר וכל שכן בשאר אילנות.

בענין שכחת עמרים והכא דריש ליה לענין שכחת קמה. ומ"ש ספק בעל הבית המוציא כו, הכי קאמר אע"ג דלכאורה העני מיקרי מוציא מחבירו שהרי בעל הבית מוחזק ברשותו, מ"מ מכת קרא הוה ליה העני מוחזק ובעל הבית איקרי מוציא, והילכך ספק לקט לקט כו. והך קרא דלגר כו יהיה, איתיה בירושלמי ודריש מיניה לרבות ספקו. ובירושלמי התם איכא מאן דליף משאר קראי. ומ"ש אמר רבי אלעזר בן עזריה מנין כו ת"ל לגר כו, פשוט דאסיפיה דקרא סמיך דכתיב לגר כו יהיה למען יברכך ה' אלהיך. ומזה למד רבי אלעזר בן עזריה דכי היכי דהכא מצוה זו היא שלא מדעתו של בעל הבית שהרי שכחה ואפילו הכי כיון שנטלה העני קבע לו הכתוב ברכה, הוא הדין נמי למי שאבד סלע מתוך ידו ומצאה עני ונתפרנס בה שזוכה המאבד כאילו נתנה בידו. וק"ו למי שמתכוין לזכות, דהיינו לתת הצדקה, ונתנה בידו דודאי זוכה לכמה ברכות. ומייתי ליה רש"י בנימוקיו, ע"ש.

פסקא (מ) [רפד]

כי תחבוט כו הראשונים כו. נראה לפרש דהא קמ"ל כדתנן פ"ק (דפאה מ"ב): אין פוחתין לפאה מששים ואע"פ שאמרו אין לפאה שיעור הכל כו ולפי רוב הענוה, ופירש הר"ב כלומר

100

ז' פירוש ספרי דבי רב

פרק"ג ה' פ"ג דבי רב

כלל דהרומתו הרומה דברכה אינה נעכבת א, וזאתה גם על מתני קשיא לי דקהני הרומתו הרומה פשיטא אפי' לא בירך כלל הרומתו הרומה וכ"ש זה שבירך רק לא השמיע לאזנו דילא בצרכה דיעבד.

ונלענדי ליישב בהקדם מה שגיל לומר דכיון דחקינו חכמים לברך על המזות והיה מאזיה טעם שיהיה, ומלוינו דגם במזוה דרבנן מוקמינן ליה לאדם בחזקה כשרות שקיים המזוה כדאיחא בפסחים (ד' ע"א וע"ב) דמוקמינן לביה בחזקה דזוק, מפני שהכל חברים אלל בדוקה חמץ מלך חזקה כשרות, הגם שהבדוקה הוי רק מדרבנן, והוא דבר שיש בו ערכה. ולפי"ו אחר שחקינו חכמים לברך על המזוה והוא אינו מבדך הוא מראה זזה שאינו רואה לקיים המזוה, והוי כמו היפך כוונה ב, שכתב רבינו שמואל [הובא ברבינו יונה ברכות י"ב ע"א] דאפי' למיד מזוה אין לריכות כוונה הוי מולי בסהם אבל בהיפך כוונה לא ילא, ולפי"ו מכ"ש למיד מזוה לריכות כוונה פשוט בדמראה אפי' קלת היפך כוונה דלא ילא. ורב חסדא דס"ל מזוה לריכות כוונה כדאיחא בתוס' פסחים (קט"ו ע"א) ד"ה מהקוף, א"כ כיון דמוקי מתני דהרש המדבר וכי כרי יוסי דס"ל מזוה לריכות כוונה [כדאיחא בר"ה כ"ט ע"א], א"כ אם הפריש מהבואתו ונתן לכבן או ללוי ולא בירך למיד מזוה לריכות כוונה באתה לא ילא י"ה המזוה ולא נתקן הכרי, דגילה דעתו דלוי נתן לכבן או ללוי רק דרך מתנה, הגם דהרומה יטלה אפי' באומד וצמחשבה, אבל הוא חושב שאותו חלק הוא נתן לכבן או ללוי סהם במתנה בעלמא (חון) אם מתכוין בפירוש שטושב כן לשם מזוה פשיטא דילא, והכי איירי הא דקוי"ל דברכות אינן מעכבות דיעבד, משא"כ בהרש שבאמת מבדך רק שאזינו אינן שומעות, א"כ לא שייך סברא זו, אדרכה כיון שמבדך אזנו להפריש הרומה מכוון למזוה, והיוני דקמ"ל רב חסדא ומתני, דרק בבירך ולא השמיע לאזנו ילא, משא"כ בלא בירך כלל דבאתה לא ילא.

ועתה י"ל לומר [היפך מהגיל] לפי שיטת רבינו שמואל הכ"ל, דאפי' למחן דלמר מזוה אין לריכות כוונה מי"מ

יאל וכ"ל, מי"מ צעה חוליו גם לזה אינו מתכוין וכדאיחא במהלכ"ה שם (אות ד'). ועוי"ל כיון דהטור מסדר (בסי' תע"ג) אוסן עשיית הסדר וכהב דמביחין לפניו קטרה שבו ג' מזוה ומרור והרופת ושני תשבלין, והרי כל אחד יודע שדברים אלו אין מביחין על הקטרה אלא לשם מזוה הסדר של לילה זו, א"כ אם טעל המרור מהקטרה ואוכל בסהם על כרחך סתמא כוונתו לשם מזוה. וכדאיחא כו"כ ברדב"ז הובא במג"א (סי' הקפ"ט ססק"ד) דמי שצא לברכ"ג ללאת י"ה [שופר או מגילה] עם הצבור אע"פ שצטעק ששמע לא כוון לבו אלא סתמא ילא.

ועפ"י דרכנו יש להוסיף עוד סברא דאפי' להפוסקים דמזוה לריכות כוונה, זה דוקא במזוה שבין אדם למקום, אבל במזוה שבין אדם לחבירו שחליתם שיהא לו לחבירו הנאה, אם הגיע לו הנאה קיים המזוה דיעבד. וכוון בצדקה שחלית המזוה הוא שיהא לו לעני לחבל לשבט, גם אם לא נתכוון בנתינתו לשם מזוה עשה מזוה, וכדאיחא בספרי הובא ברש"י [דברים כ"ד י"ט] שאם נפלה סלע מידו ומלאת עני ונחפרנס זה הרי הוא מתבדך עליה, ומכ"ש אם עשה מעשה ונתן לו, שיש לו שבר אע"פ שלא נתכוין לשם מזוה.

סימן רנו

עוד בסוגיא דמצ"כ

חזינן לגאון צו"ת כתי"ם או"ח (סי' כ"א) דהקשה אהא דברכות (ע"ו ע"א) דמוקי רב חסדא למתני דהרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם הרומתו הרומה, כרי יוסי דס"ל במתני שם דהקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא ילא, משום דעד כאן לא ילא אלא גבי ק"ש דאורייתא אבל הרומה משום ברכה הוא וצרכה דרבנן ולא בצרכה תליא מילתא ע"כ. והקשה דגם אם הוי הדיון דאפי' בצרכה דרבנן דיעבד לא ילא, מי"מ הרי ודאי דהרומתו הרומה, ולא גרע מלא בירך

ע ק ב י

יכול לחזור ולספור בברכה דמוכחא מילתא שמכוין שלא לצאת. וכע"ז כתב בבה"ל שם שאם שאל אותו בבה"ש, והאיש הזה המשיב רגיל תמיד לספור דוקא בצאת הכוכבים, דמסתברא דבאופן זה הוי כמכוין בהדיא שלא לצאת ויכול לחזור ולספור בברכה ע"כ. אך מכבר המתהי ע"ז דא"כ נפל כל הך הלכתא בבירא, שהרי בודאי כל אדם סופר כל לילה בברכה כדיו, וכאן בשואל אותו חבירו אינו מברך תחלה קודם ששייב לו היום כך וכך, וכיון שכן נימא דמוכחא מילתא שמכוין שלא לצאת ויוכל לחזור ולספור אח"כ בברכה, ואיני רואה שום חילוק מסברא ביניהם. ומזה צ"ע גם ע"ד מרן וכמובן. [וע"ע בשו"ת הת"ס או"ח סי' ט"ו הראשון וסי' י"ז מש"כ בעני"ז לגבי קידוש, ובחי' אמרי סופר סוכה מ"ב ע"א. וע"ע בחי' חת"ס מש"כ לפרש פיר"ח אהא דמשני בשתפכו עיי"ש ואכמ"ל].

א) בלמדי גמ' הנוכר הבנתי בפשטות דהש"ס תרתי קאמר ולרווחא דמילתא, חדא דברכה דרבנן הוא ומשו"ה סברא הוא דקילא דאפי' לא השמיע לאזנו יצא. ותו דלא בברכה תליא מילתא דאפי' לא בירך כלל תרומתו הרומה דאין הברכות מעכבות המצוה וכדברי ק"ו הכת"ס. שו"ר כן בפנ"י שם. ב) בס' מלא הרועים [ערך מצצ"כ אות י"] חידש ג"כ כדברי מרן דאפי' אי נימא דמצצ"כ כל שלא בירך הוי כהיפך כוונה דלא יצא לכ"ע. ונתקשה לפי"ז נמי מהך סוגיא דפסחים דמיייתי מרן בסמוך עיי"ש. וכיו"ב מצאנו לענין ספירת העומר אהא דאייתא בשו"ע (סי' תפ"ט ס"ד) מי ששואל אותו חבירו בין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה יאמר לו אתמול היה כך. וכתב הא"ר הובא בשער הציון להמ"ב (אות כ"ח) דאם לא הוכיר שבועות כמנהגו

ספר שו"ת בתעוררו תשובה
חלק אלוה ת"י חלק שני

תרגום

תהלים קיב קיג

תקצט

לְפִיּהּ לֹא יִדְחַל עַד
 דִּיחְמִי פוֹדְקָא פְּעַקְתָּא:
 ט בְּדַר מְמוֹנִיָּה יִהְיֶה
 לְחִשְׁבֵי זְכוּתֶיהָ קִימָא
 לְעִלְמָא תוֹקֶפִיָּה תְרוּם
 פְּאִיקְרָא: יִרְשִׁיעָא יִחְמִי
 וְיִכְעוּס עֲלוּי שְׁנוּי יַעֲפִי

יִרְאֶה בְּצָרָיו: ט פּוֹר | נָתַן לְאֲבִיוֹנִים →
 צְדָקְתוֹ עוֹמֶדֶת לְעַד קָרְנוֹ תְרוּם בְּכָבוֹד: L
 יִרְשִׁעַ יִרְאֶה | וּבְעֵס שְׁנָיו יִחַרְק וְנִמַּס
 תְּאוֹת רְשָׁעִים תֹּאבֵד: פ קיג א הַלְלוּיָהּ |

וְאִתְמַסָּא רְגוּי רְשִׁיעֵי תִיכִיד: א הַלְלוּיָהּ שְׂבַחוּ עֲבָדֶיהָ רְגִי שְׂבַחוּ יְת שְׂמָא רְגִי:

רש"י

הקצ"ט: (י) רשע יראה ובעס. לשון פעל, כמו ויכעס, לפיכך נקוד חליו קמ"ץ וחליו פח"ס וטעמו

מצודת ציון

מצודת דוד

(ט) קרנו. חזקו וממשלתו: (י) יחרק. ענינו שחיקת וטחינת השנים אלו באלו בהתקצף האדם על חבריו. כמו ויחרקו שן (מכה 3 טו):

(ט) פור. בעבור פזור הממון אשר נתן לאביונים יהיה שכר צדקתו שמורה לעולם הבא, וגם בעולם הזה תרום ממשלתו בכבוד: (י) רשע. כאשר יראה הרשע את זאת, יכעוס בעצמו לגודל הקנאה, ויחרוק שניו כדרך המתקצף, ולבבו ימס בקרבו כרוב הקנאה, אולם תאות (של) הרשע מהרשעים תהיה אבודה, ולא יוכל למלאותה לעשות אל הצדיק שהוא מאומה רע:

אבן עזרא

(ט) פור. לא הזכיר פעול פור גם נתן, כי הוא נודע כי מלת לאביונים תודיענו. וטעם צדקתו כי מדרך צדק לעזור בני גילו, או על דרך וצדקה תהיה לנו: (י) רשע. הפך הצדיק, כראותו עושר

הצדיק יכעס כרוב הקנאה: שניו. כפי מחשבתו שיחרוק עוד שניו להנקם, וזה יהיה כי ימס. כל זה שיחשוב, וככה תאות רשעים שיתאוו רע לטובים:

רד"ק

בהם: (ט) פור. ממונו נתן לאביונים. וטעם פיזור שנותן לזה ולזה ולכל האביונים שיהיו לפניו. אבל אינו אומר שמפזר במתנות גדולות עד אשר ישאר הוא עני, כי אין זה מדרך הצדיק, אלא פיזור שנותן לזה ולזה המתנות כפי כחו שיוכל לסבול: צדקתו עומדת לעד. עומדת לו ולבניו אחריו. או פירוש לעד,

שתעמוד לו צדקתו לעולם הבא: קרנו תרום בכבוד. חזקו ותקפו. וברשעים להפך וכל קרני רשעים אגדע (לעיל עה יא): (י) רשע. כשיראה בכבוד הצדיק יכעס מרוב הקנאה. וכן יחרק שיניו עליו אילו היה בו כח להאבידו היה עושה: ונמס. ימס לבבו, כן דרך הקנאה: תאות רשעים תאבד. מה שמתאוים לראות

מדרשי חז"ל

א"ל רבי רצונך שאקח לך עיר אחת או שתיים א"ל הן, מיד עמד רבי טרפון ונתן לו אלפיים דינרי זהב, נטלו ר"ע חלקו לעניים, לימים מצאו ר"ט א"ל היכן העירות שלקחת לי, תפסו בידו ולקחו לבית המדרש והביא ספר תהלים והניחו בפניהו והיו הולכין וקוראין עד שהגיעו לפסוק זה: פור נתן לאביונים וגו', א"ל זו העיר שקניתי לך. עמד ר"ט ונשקו על ראשו וא"ל רבי ואלופי רבי בחכמה ואלופי בדרך ארץ, והוסיף לו ממון לבזבו. (מסכת כלה נא.).

(י) רשע יראה ובעס שניו וגו'. זה בלק, שראה מה עשו

נושאי הפרק

- (א) קריאה להלל את ה'.
- (ב-ג) ה' מבורך בכל מקום ולעולם.
- (ד-ו) ענותנותו של ה' שהוא רם ונשא ומביט על כולם.
- (ז-ט) ה' מרים שפלים ומנשאים.

והשתנה כנא לישב בס"ד אחת דקדוקים הנו' שדקדקו

וכו"ל ע"ש מ"ש בדרכי שו"ק פרק החובל, תניא רבי יהודה אומר משום רבן גמליאל הכי הוא אומר ונתן לך רחמים, סימן זה יסיה בידך כל זמן שאתה רחמן המקום מרחם עליך, איך מרחם לין המקום מרחם עליך. והקטן מהר"ם יב"ל ו"ל, ל"ע סימן מאן דכר שמיה, ועוד מה לידך לסומן ע"ש. ופרשתי בס"ד בדרשותי על התורה (עין בסה"ק בן איש חי פרשת ראה) דמייט שבת"ה כרה אלכטור ידים של האדם מלך מעלות וצ"ל, ומלך מעלות של ירידה זו חסד זו, כי מלך אחד הורם נמוכה ולמעלה מתנה קמינה, ולמעלה עליונה מן הכל אומר, והחריה ירידה מומתם לאלכטור וממנה לגדול שהוא נמוך מן אלכטור, ועשה הכו"ל בזה סימן בתבונה הוד, דרך עליה ודרך ירידה, לרמז לו בסומן זה על הדקדק, ויטיב כי האמה שהיא גבוהה מכול רוחות אל מקום הספס בשמים מושל לכן אמה אחרתה מלה, רמז לעקור הספס שהיא סוד מלה ברכאן, כנ"ו בזה"ק, לדרך תקיע מלה ברכות בכל זמן, וכו"ל ומלה בשם שהיא מלה שגדים ויברכהו ה', והל"ס ע"י מלות הדקדק מעלה גיולי קדושה מלמטה למעלה, ועליה ל"ק אלו קדושים בשם מ"י, וזה רמזו בזה העליה שהיא מן הדרת לקמינה, ומשם לאמה, ואז ע"י הקב"ה מוריד לו ספס מן מקום מלה ומה ברכאן הכתוב בלמה, ודרך ירידת הספס רמזו בזה הש"י של ה"ד שירד מן אמה לאלכטור, ומן אלכטור לגדול. וזהו פרשתי בס"ד בדרשותי על התורה פרשת ראה, ונרת בכתבך וצרת הבקב, כלומר ונרת דקדק לעניים בבקב, אשר תפיתוהו הם הלך וגדול, שגדים נשמי, וצורתה, גם בבקב לבן האיה, כמו נכספי וגם כלתה נשמי, וצורתה בבקב בידך, ורת לבן ליה, פירוש מלות הדקדק שאתה עושה חליה אחת בידך, אשר תמלא בה דרך עליה ודרך ירידה, ללמד את מעלה ל"ק ע"י מלות דקדק מתחת לשילא, אז ה"י אוריד לך ספס טובה וברכה משיילא לתתא, ולכן אמר ר"ג סימן זה יב"א בידך, פירוש מצוייר בידך, כל זמן שאתה רחמן, שזה אחת מעלה מן ע"י מלות הדקדק, המקום מרחם עליך לכבודך לך ספס טובה וברכה:

ובזה מוכן בס"ד המאמר הנו' גבי רבי עקיבה שאמר תסבו בידך, והביאו לכה"ק, כי בכוונה מכוונת הפכו בידו לעת עתה, לרמזו לו על מלות הדקדק אשר נה להגיד לו שהיא ראוה דיוס, כלומר ותכונה האלכטור כאומר, ועוד ל"ל תסבו בידך, כלומר על מעלת הדקדק שנעשה בה יחד עם הו"ה ב"ה רמזו בידים, כי ב"ד י"ס תמשה אלכטור ביומן שהם י"ד פקדון, ותמשה אלכטור כשחלל שבהם י"ד פקדון, ורומזים אל עם הו"ה במלואו ומלוי מלואו, שיש בו כ"ח אחרות שהם י"ד אחרות במלואו י"ס, וי"ד אחרות במלואו ו"ה, כמ"ס רבינו האר"י ו"ל, ולכן הפכו בידו עש י"ס רמז לשם הו"ה שמתחבר על ידי מלות הדקדק:

ובי"ש שהביאו לכה"ק והגיה לפניהם ספר החליס, והיו קורין והולכין עד שהגיעו לפסוק זה פיר נקח לאבינוס דקדקו עומדת לעד, נראה לפרש מה דלא ח"ל בסתוק הזה ככל מה אלא עשה בן להביא לו ספר החליס וסגיתו לפניו, ביטו לפניו, הוא לרמז לו זה הביאו שאמרנו לשיל בשם רבינו חיד"א ו"ל, לין ההפסוק בשול פיר נתן מוסרה לפדשו דלוי"ה בשגי בני ה"ס, אחד פיר ואחד נתן, שהוא כשה"ג דה"ש פיר ורבי עקיבה נתן לאבינוס, ולכן מה עשה ה"ס ספר החליס לפניהם, כלומר ביטו לבין ר"ע, שיכס רבי עקיבה לפני ר"ע בתלמוד שיכס לפני רבי וקורא בספר שנתנו ומורה בחלכטור, וכשהגיע לתיבת פיר עשה מנוסה בחלכטור, שמורה פה על פיר שמך אלכטור כלפי ר"ע, ושקרא תיבת נתן

לאבינוס עשה תעוה בחלכטור על עומן, שמך אחת כלפי עומן, כדי לרמזו לו שהפסוק מדבר בשגי בני ה"ס, ושיר ק"י על ר"ע בעל המעוה שהוא נחמד לעורך עו"ל"ו הגמון שנקרא פיור, והיה נתן לאבינוס ק"י על רבי עקיבה שקבל המעוה ונחמד לאבינוס, שגם כשה"ג דקדקו של ר"ע עומדת לעד:

והנה ר"ע היה חכם גדול, והבין טעמו על רבי עקיבה שביאורו פסוק זה, גם הבין לאבינוס שנתחכם לידך מנוט האמון הסוף לדקדק כלפון זה כדי להפילו מלכות שפדים ועל ל"ן ערב לו הדבר הזה, וגסקו על ראשו כי החכמה היא בראש, לומר ערבה לי החכמה האלה אשר החכמה נעשות עמי בעינין זה, ולכן קרא רבי בחכמה ואינופי בלך ארץ שגיית לי דבר זה כבודת דרך ארץ ברמז ולא בגלוי, והסביר לו ממשן לבושו, להורות על שמתו בבטחו זה שבוש אז ממוט הרב לדקדק:

נמצא לפ"י גדול כוחה של דקדק כ"כ, שפילו אם בעל האמון לא נתן האמון לשם דקדק, אלא לשם פיור לגרבי עו"ל, עכ"ל אם ח"ל"ו יא אומר מומן לדקדק ע"י אחרים, נחשב זה לדקדק גמורה לבעל האמון, ומקבל עליה שבר, וכמ"ל הרב ו"ל בפ"ע שביאור מאמר האלו לשלמה בן דוד על היכן פסוק של דקדק, ח"ל"ו אלו רכזו מה פיורם דוד אלה פיר נתן לאבינוס דקדקו עומדת לעד, ע"ש:

והנה על זה יש לחקור מה עשה י"ס בזה שיקבל האדם שבר גמור על הדקדק, ח"ל"ו שגיית כשה"ג, והלא אמרו רז"ל מלות לריכות כונס, ואם יעשה איהם האדם כמחוסק בעלמא ולא לשם תועה, ה"ו נחשב לו עשה מוט, והכל כמנוח דקדק שהוא נתן האמון לעורך פיור, ובא אדם אחר והולילו לדקדק, אמאי נחשבת זו דקדק גמורה לבעל האמון, שהיה דקדקו זו עומדת לעד. אמנם הישוב של הקדוקה זו היא פשוט, כי אשר מלות כמו עליה תפילין סוכה ללב, וכו"ל, אינו נעשה בגוף המלטה איהם תועלת ועונה לשם איהם שגולם ודק המלטה היא מפי שיהיה מלובס ליתת וקפילין ויושב בשוכה ועפל ללב, הוא מקיים גורם הבורא יתברך שמה לעשות בן ולכן אם הוא מתעסק בעלמא ואינו מביין בשביל קיום גורם הבורא יתברך לא עשה בלום, אבל הדקדק מלבד שהעשה דקדק הוא מקיים מלית הבורא יתברך שיהיה לעשות דקדק, ה"ס הוא בלמת עושה עושה עם זה השגי והחולק, והדקדוק, שחייב לו במנוח זה שנתן לו, ילכן שפילו אם הוא לא ביון במתינת מומן שלו לשם מלות, עכ"ל אם זה האמון נתן לעניים ולומדי תורה נעשה במנוח זה שפילו עיב, ותועלת ליה"י חלקים וחשבי שני, ולכן יש שגר לבעל האמון כשה"ג נתי:

והנה דה זה ש"ס בלדקק י"ס דוגמתו ג"ל בעסק התורה דמייטוים בה שלומדים למה, אורך ימים איכה וכו"ב עובר וכו"ל, אבל להמחזיקים בה שלומדים שלא לשמה, דהיינו בשביל הנאה, עובר וכו"ל איכה, אורך ימים לכה, וזה דאמרו נח לו שלא נברא היינו כשומד לקדקו וכו"ל בתוספות, נמלא גם הלימד שלא לשמה שלומד בשביל הנאה ולא בשביל יום החרת יצירת יתברך שמה לעשות בתורה ימים וליה, ה"ו מקבל שבר, והיינו עמדה ח"ל"ו דלא למד בתורה כדי לקיים מלות הבורא יתברך, עכ"ל יא תועלת טובה מומן, טעמ"ס עסק בתורה ונרתו השולש מעסק חורבתו שלמד, וגם נפשו נהנית, וסב"ס שמה בזה שהתורה כלי חמדה שלו הוי"ס בה החמדותם שגולם ואינה נתינה:

ולכן כמו שצריך לעשות הספר לח"ח ששפדו, ח"ל"ו ש"ק אמתו יודעים אם זה למד תורה לשמה, או בעבור הנאה, ומוס דים אם למד בעבור הנאה

ה"י

ספר קן א"ע ת"ל
 אב"ט"ג י' י"ג ת"י"ג כ"ג

צדיק גמור [הינו בדבר זה, רש"י]. וזו
גונא, שמכונן שיהיה לו גם כן טובה מן
מפני שבעצם קיים מצות בוראו במד
לצדקה, ולכן אף שפנו שיהיה לו גם
נתבטל המצוה. ופשוט שהוא הדין

בפסחים אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעס
אפלו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא
גופא איננה מצוה גמורה. ובסוטה (דף כב)
לתנא: לא תתני "פרוש מאהבה, פרוש מן
אמר רב: לעולם יעסק אדם וכו', ועין פירוש
עושה משום שכן, הוא גם כן בכלל שלא לש
ברש"י בפסחים ח, בסוף העמוד, דבור ה
ובעמוד ב, דבור המתחיל "הרי זה וכו'" -
לקיים המצוה ומכונן גם כן לתועלת עצמו, אז
אם הוא מכונן רק לתועלת עצמו בזה או בזה
אז הוא מקרי מצוה שלא לשמה, וכדקמא ל'
פונה, ואם לאו - לא קיים המצוה פדיון. וזו
וחסד, בין שהעני מקבל הטובה, לא בעני
מקרי מצוה גמורה - דאם כן יפל קשית ו
ח, מה שמקשה: וכהאי גוונא לאו מצוה הי
בסוטה (דף כב): לא תתני "פרוש מאהבה, פ
יהודה אמר רב: לעולם יעסק וכו' - בעל
היבא שהוא מכונן רק לתועלת שכן או מיראר
כלל, אז הוא מקרי מצוה שלא לשמה. וכן
שיכבדוהו בזה, גם כן הוא בכלל הנה, כמו ו
יז, וכן פתבו התוספות שם ובתענית (דף ו
מה שפרש רש"י שם בסוטה (ד"ה מעשה שכו
עין שם, אם כן הנה להו לאבני ורבא שם
"פרוש שכמי", שהוא בכלל הא דאמר רב

מתברו - כמה הוא רוצה שתברו יקבלנו בפנים יפות, כן
יתנהג הוא גם כן עם רעהו. וכן פרש רש"י בחמש, פירשת
משפטים, על הפסוק: "אם כסף וגו'", וזה לשונו: דבר
אחר: "את העני" - שלא תנהג בו מנהג בזיון בהלוואה,
שהוא עמי. "את העני עמך" - הרי מסתכל בעצמך כאלו
אתה עני. ובפרט אם הלוה הוא איש מד, ובהלוואה זו
שילווהו יחזיק בידו שיהיה יוכל להשתפר, ולא יפל ויצטרף
לבריות, דלהרמב"ם והשלחן ערוך (יו"ד סימן רמט) מצוה זו
היא בכלל צדקה - בודאי צריך להתנהג בה כמו לענין
צדקה, וכמו שפתבנו. ומטעם זה, אם לא יוכל להלוותו
מאיזה סבה שהיא, גם כן יתנהג בזה כמו לענין צדקה
(בסימן רמט הנ"ל), דהינו שלא יגער בו ולא יגביה קולו עליו,
כדרך בעלי צריעין שלכד שאינו מיטיב עמו עוד הוא גוער
עליו על מה שדפק לו את פתחו בענין זה, אלא ידבר לו
בדברים רפים, ויראה לו לבו הטוב, שרצונו להלוות לו
אלא שאין בכחו עתה מאיזה טעם. כלל הדבר: ככל הענין
שקיה רוצה שתברו יתנהג עמו אלו הוא הנה נצרך לזה, כן
יתנהג הוא עם חברו, וכפרוש רש"י הנ"ל. ואיתא באבות
דרבי נתן הנ"ל: המקבל את חברו בסכר פנים יפות, אפלו
לא נתן לו פלוס, מעלה עליו הפתויב כאלו נתן לו כל
מתנות טובות שבעולם.

← 7 ב) ועתה נדבר מענין עשית המצוה לשמה. הנה חז"ל
אמרו (פסחים דף ח וש"מ): האומר סלע זו לצדקה
בשכיל שיהיה בני או שאהיה בן עולם הבא, הרי זה *

(* הנחה: ולכאורה הסגיא תמוה, דכאן קרי לה צדיק גמור, וכדף נ

ספר אהבת חסד

מחבר ד"ר התלפ ת"י זצ"ל

הראיון ר"י יצחק מאיר הכהן זצ"ל

הוצאת ספרים תש"ו

ע"ת רש"י

צדיק גמור [היגו בדבר זה, רש"י]. והוא הדין כל כהאי גונא, שמכון שיהיה לו גם-כן טובה מזוה. והטעם בכל זה, מפני שבפעם קים מצות בוראו במה שאומר "סלע זו לצדקה", ולכן אף שפון שיהיה לו גם-כן הנאה מזוה, לא נתבטל המצוה. ופשוט דהוא הדין בעניני החסד, אם

בפסחים אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסק אדם בתורה ובמצוות אפלו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. משמע, אבל זה גופא איננה מצוה גמורה. ובסוטה (דף כב) אמרו לה אב"י ורבא לתנא: לא תתני "פרוש מאהבה, פרוש מיראה", דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסק אדם וכו'. ועין ברש"י שם. משמע, דאם עושה משום שכר, הוא גם-כן בכלל שלא לשמה. אבל פד ענין היטב ברש"י בפסחים ת, בסוף העמוד, דבור המתחיל "וכהאי גונא", ובעמוד ב, דבור המתחיל "הרי זה וכו'" — נחא. דאם הוא מכון לקים המצוה ומכון גם-כן לתועלת עצמו, אז הוא מצוה גמורה; אבל אם הוא מכון רק לתועלת עצמו בזה או בכא, ולא לשם מצוה כלל, אז הוא מקרי מצוה שלא לשמה, וכדקימא לן בעלמא מצוות צריכות פונה, ואם לאו — לא קים המצוה פדין. [נאין לומר, דלענין צדקה וחסד, פיון שהעני מקבל הטובה, לא בעינן פונה כלל, ובכל גוני מקרי מצוה גמורה — דאם-כן יפל קשית הגמרא שם בפסחים (דף ח), מה שמקשה: וכהאי גונא לאו מצוה היא, והתניא]. ומה שאמר בסוטה (דף כב): לא תתני "פרוש מאהבה, פרוש מיראה", דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסק וכו' — בעל-פרהף צריך לפרש דהיגו היכא שהוא מכון רק לתועלת שכר או מיראת הענש, ולא לשם מצוה כלל, אז הוא מקרי מצוה שלא לשמה. [וכן היכא שהוא מכון רק שיכבדוהו בזה, גם-כן הוא בכלל הזה, כמו שפרש רש"י בבבבכות (דף יז), וכן כתבו התוספות שם ובתענית (דף ז).] אלא דקשיא לי: לפי מה שפרש רש"י שם בסוטה (ד"ה מעשה שכם) דהיגו פדי שיכבדוהו, עין שם, אם-כן הנה להו לאב"י ורבא שם גם-כן לומר דלא תתני "פרוש שכמי", דהוא בכלל הא דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם

מפריש מעות על גמילות-חסדים או שמלוגה אינה דינר לחברו, וחושב בנפשו שהוא עושה מצוה זו כדי שיהיו בניו או שיצליח בנכסיו או שיזכה לעולם הבא — אף-על-פי-כן מקרי מצוה גמורה, כיון שבאמת מכוון לעשות המצוה שכתובה בתורה, אף שהוא רוצה שייטיב לו השם ותברך גם-כן עבור זה בזה או בבא, מצוה גמורה היא. [ואין סתירה לזה ממה דקימא לן בארחת-תיים, סימן ס: מצוות צריכות פונה, והינו שיכוון לשם מצוה — דהכא נמי קמכוון לשם מצוה, *] אף שהוא רוצה שייטיב לו השם ותברך גם-כן עבור זה, על-כן מצוה שלמה היא. [יותר טוב אם הוא

יעסק אדם וכו'. אלא ודאי דסבירא להו לאפני ורבא, דזה גרע ממצוה שלא לשמה, וסותר לדברי רש"י בכרכות הנ"ל. אף היכא דהוא מכוון למצוה, והוא רוצה גם-כן שיכבדוהו — בודאי מצוה היא, ואפשר דהוא בכלל לשמה]. ואין להקשות, דאם-כן מה הקשה התוספות שם בפסחים הנ"ל מהא דתנן: אל תהיו בעבדים וכו'; ותוצו, כשמכוון רק בשביל הפרס. יש לומר דעדיפא מתרצי, דאפלו היכא שאין מכוון בעת הפעלה לשם שכר בלחוד, מכל-מקום כיון שלבסוף כשלא יגיע לו הפרס הוא תוהה על העבר, לא מקרי מצוה. ודע, דהתוספות בסוטה (ד"ה לעולם) סוברין, דמה שאמרו דאם מחשב בשביל שיהיה בן עולם הבא הרי זה צדיק גמור, מכל-מקום הוא בכלל מצוה שלא לשמה; אבל מהתוספות דפסחים הנ"ל, וכן מרש"י שם, לא משמע כן. וכן פשטא דלשנא ד"הרי זה צדיק גמור" לא משמע כן, וקמו שכתבנו מתחלה.

* אף וכו'. ואין סתירה לזה ממה שכתב בספר "יש נוחלין", שעקר המצוה הוא רק כשעושה המצוה לשם השם שצוה על זה, דכונתו שיהיה המצוה על גדר היותר נעלה, כדי שיפעל פעלת קדשתה מעלה מעלה בכל העולמות, ולכן צריך לכוון בעת העשיה בגדר היותר מבחר וטוב. וזהו טעם מה שכתבתי בפנים: יותר טוב וכו'.

מבון בהמצוה רק לשם השם שצוה על זה בתורה, כי אז על-ידי פת קדשת המצוה שנעשית על אפן היותר נעלה, נתעורר למעלה על-ידי-זה מדת החסד מאד ומאד, ונמשך מדת החסד על כל מציאות הבריאה.

← (ג) ודע עוד, דאפלו אם האדם רואה שלא יוכל לפעל בעצמו לחשב לשם מצוה, ורצונו הוא רק לתועלת עצמו, כדי שיהיה לו הצלחה בעניניו, או כדי שיהיה נחשב לאיש בין האנשים על-ידי שהוא עושה צדקה וחסד, אף-על-פי-כן לא ירפה ידיו מן המצוה מחמת זה, כדאמרינן בגמרא: לעולם יעסק אדם בתורה ובמצוות אף-על-פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה [וכמו שפרשו רש"י ותוספות ברכות יז]. ומגיע על-ידי-זה גם-כן חסד ה' על הבריאה, אף לא על כל הבריאה כי אם עד השמים, וכדאמרינן בגמרא (פסחים ג): כתוב אחד אומר: "עד שמים חסדך", וכתוב אחד אומר: "מעל שמים חסדך". לא קשיא: כאן בעושים לשמה, כאן בעושים שלא לשמה. ומוכח מן הגמרא [בבא בתרא (דף ט.)] דקאמר שם: ואף-על-פי-כן נחשב לצדקה, עין שם], דבכל גוני שהאדם עושה, חושב הפתוב דבר זה לצדקה, והוא הדין בענין חסד כהאי גוונא. ואמרו חז"ל, דאפלו אם אבד סלע ומצאה עני, קבע לו המקום זכות על-זה ואיתא במדרש תדשא, פרק יב: שלשה טכסים הן הקרפנות: עולה, שלמים וחטאת; ושלש פתות הם של צדיקים: אהבה, בקשה, יראה. העולה — כנגד אהבה, והשלמים — כנגד הבקשה, והחטאת — כנגד היראה. העולה נקרבת לכבוד הקדוש-ברוך-הוא בלבד, אבל השלמים והחטאת כנגד עצמנו. יקרה היא האהבה,

מצות צדקה משום דאזהב עניים, והא דאינו מפרנסם הוא כדי לזכות אותנו במצוה זו:

ובזה יתבאר לנו סברא מחודשת במה דכתבו רבותינו האחרונים דמצות צדקה מהני גם שלא לשמה יותר מבכל שארי מצות דמה איכפת ליה לעני המקבל במחשבתו של הנותן כיון דבין כך וכך מגיע לו עכ"פ הטובה ממנו. ולפי הנ"ל אין זה מוכרח, דזה תלוי בהני שני הסברות, דאם נאמר דהוא בכעס עליו ואם העשיר לא היה נותן להעני לא היה הוא יתברך מפרנס להעני כלל, א"כ הרי עושין טובה להעני בהנתינה ושייך שפיר הך סברא דמה איכפת להעני במחשבתו כיון דעכ"פ מגיע לו הטובה, אבל אם נאמר הטעם הראשון דאזהב להעני ואם לא יתן לו העשיר היה מפרנסו בעצמו נמצא דאין עושין שום טובה להעני בהנתינה, ושוב הוי מצות צדקה ככל מצות מעשיות שבתורה כהנחת תפילין וציצית וכדומה, דרק מעשה הנתינה בעצמה הוא המצוה ולא הטובה להעני כיון דאין עושין לו שום טובה, ושוב צריכה להיות לשמה כמו בכל המצות שבתורה:

ובזה נוכל לפרש ג"כ הפסוק של ולך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים (דניאל ט ט), ולפי מה דדרש לה במדרש שהבאנו לעיל דבפסוק זה נאמר על מצות נתינת צדקה ונאמר דביאור הפסוק כך הוא, דבמסכת בבא בתרא (דף י א) איתא אמר רבי יוחנן מה דכתיב מלוה ה' חונן דל (משלי יט י) אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, כביכול עבד לזה כו'. דמפרש להפסוק דהחונן את הדל, זה הנתינה שהוא נותן לעני, הוא הלוואה לו יתברך ולא להעני. וכן אמר במדרש פרשת (כי תשא) [ויקרא] (לד ב) מלוה ה' חונן דל אמר הקב"ה עלי היה לפרנסו ובא זה ופירנסו כו'. וזהו שאמר הכתוב, לך ה' הצדקה, דהצדקה שאנו נותנין אין עושין בו שום טובה להעני, ולא להעני נותנים רק לו כביכול, א"כ הרי צריך לצרף לזה מחשבה טובה וכמו בכל המצות, וא"כ בושת הפנים אם אין עושין אותו במחשבה טובה וכהוגן:

אמנם עוד סברא אחרת יש לומר דצדקה מהני גם שלא לשמה יותר מבכל המצות, דכל המצות המה חיוב בעצם על האדם לעשותן מצד עצמם, וכשעושה אותם שלא לשמה נמצא חסר לו אז באותו שעה קיום של המצוה, בדרך משל אם לומד שלא לשמה אם נאמר דלא מהני א"כ הרי הוא באותו שעה כיושב בטל ונמצא חסר לו באותו שעה קיומו של המצוה ולא השלים חוקו באותו שעה שהיה חייב בו, אבל בצדקה הרי אם אין העני לפנינו אין עליו חיוב של צדקה ורק מחמת שיש עני המבקש פרנסה יש עליו חיוב של צדקה וכמאמר הכתוב (ישעיה נח ז) כי תראה ערום וכסיתו, וא"כ הרי גם אם נותן לו שלא לשמה מ"מ הרי יש להעני כסות ואינו ערום כלל, וכן כשמאכילו הא שוב אינו רעב ונמצא אין כאן ערום ורעב, ואין עליו חיוב של מצות צדקה כלל ואפילו אם הנתינה הוא שלא לשמה: **אמנם** מ"מ איכא נפקא מינה בין שני הנתינות, דבנותן לשמה מקרי מקיים המצוה, דקיים מצות צדקה. אבל אם נותן שלא לשמה נהי דאין עליו שום עונש של מעלים עין מן הצדקה שהפליגו חז"ל (כתובות דף סח א)

בעונשו דהרי הוא כעובד עכו"ם, כיון דאין עני לפניו, מ"מ הרי ג"כ לא קיים את המצוה, רק שנפטר מחיובה, והרי זה דומה ממש למי שאינו לובש בגד בת ארבע כנפות שאין עליו חיוב של ציצית כלל, מה שאין כן הנותן לשמה שקיים מצות צדקה והוא דומה ללובש בגד בת ארבע כנפות ומטיל בו ציצית. והלא מבואר במסכת מנחות (דף מא א) גבי מלאכא דאשכח לרב קטינא דקאמר ליה סדינא בקייטא סרבלא בסיתא וציצית מה תהא עלה אמר ליה ענשיתו אעשה, פירוש כיון דאינו לובש כלל בגד בת ארבע כנפות הרי אין עליו חיוב כלל, ואמר ליה בעידן ריתחא ענשינן הרי דהיכא דאינו מקיים המצוה רק פוטר עצמו מן המצוה מגיע לו עונש בעידן ריתחא: **1**

ובזה נוכל לפרש הפסוק תהלים (מא ב) אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה', ואיתא במדרש רבה פרשת (כי תשא) [ויקרא] (לד א) אשרי נותן אל דל לא כתיב כאן אלא משכיל אל דל ועי"ש, ויש לפרש להפסוק דמשכיל היינו שנותן אל הדל בהשכל ומצרף לזה הנתינה מחשבה טובה שיהיה לשמה, ואז גם ביום רעה גם בעידן ריתחא ימלטהו ה' וישמרהו בזכות הצדקה, ומשום הכי לא כתיב נותן אל דל, דבנותן בלא מחשבה טובה נענש ככה"ג. וזהו ביאור הכתוב (משלי כא יד) מתן כסתר יכפה אף, דכשנותן כסתר הוא לשמה ולא לשם יוהרא וכבוד ומש"ה כופה האף:

וזהו ג"כ ביאור הכתוב (ירמיה יח כג) ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם, ואיתא במסכת בבא בתרא (דף ט ב) אמר ירמיה רבנו של עולם אפילו בשעה שכובשים את יצרים ומבקשים לעשות צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים, דהרי ודאי דשוב לא יגיע לו עונש של מעלים עין מן הצדקה דמה היה לו לעשות כזה, ואדם יראה לעינים ורק שלא קיים המצוה ומ"מ הרי הוא פטור מחיובה, ורק בעת האף אין לו מצוה שתגן עליו. וזהו שאמר בעת אפך עשה בהם, אבל המשכיל אל דל ימלטהו ה' בכל עת. ועכ"פ הרי נתבאר לנו דיש שני טעמים בנתינת הצדקה:

והנה הנפקא מינה בין שני טעמים הוא לענין הפירות, דאם נאמר דהוא בכעס על העני ולא היה מפרנסו בעצמו אם העשיר לא היה נותן לו, נמצא דעושים טובה להעני בהנתינה ובודאי דצריך שיהיה לו פירות בעולם הזה דהוא מצוה שטוב לשמים וטובה לבריות, אבל לפי מה שנתבאר לעיל דאזהבו והיה מפרנסו בעצמו, (ונמצא דאינו עושה שום טובה להעני כלל בהנתינה והוא רק טוב לשמים ולא לבריות ואין לו פירות, והרי הוא כמו מצות תפילין וכדומה: **והנה** כל זה הוא רק בעיקר הנתינה, אבל החסד שבהנתינה דהיינו הטרחה שבגופו שהיה להנותן בעת הנתינה, שנותן לו אפוי ומבושל ומסלק הטרחה מהעני זה ודאי בכלל טוב [לבריות] דאם לא היה נותן לו גם אם היה [הש"ת] מזמין לו פרנסתו, מ"מ הרי היה צריך זה העני לטרחה בה כי כן היתה הגזירה בעת הבריאה בזיעת אפך תאכל לחם ואי לא לא אכיל, וכשזה טורח עבור העני ונותן לו אפוי ומבושל וכן אם נותן לו מעות ומוליך לו לביתו שלא יצטרך העני לטרחה בהשגתו, זה הוא וודאי טוב לבריות ועבור זה יש פירות:

→ **וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רְעָה אֱלֹהִים**
חֲשַׁבְהָ לְמַבָּה לְמַעַן עֲשֶׂה כַּיּוֹם הַזֶּה
לְהַחֲזִית עִסְרָב: שְׁבִיעִי כֹא וְעַתָּה אֱלֹהֵי רְאוּ
אֲנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאַתֶּם שִׁפְכֶם
וַיִּנָּחֶם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עֲלֵיהֶם: כִּב וַיֵּשֶׁב
יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְהִי
יוֹסֵף מֵאָה וְעֶשְׂרֵת שָׁנָיִם: מַפְסָר כִּב וַיֵּרָא
יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שְׁלֵשִׁים וְנָם בְּנֵי

דחף ר'י אָנָּה: כ ואתון חשבתון
עלי בישא מן קדם יי אתחשבת
למבא בריר למעבר כיוםא הרין
למבא עם סגני: כא וכען לא
תדחלון אָנָּה אָזוֹן יִחְבֹּן וַיִּת
מִפְּלֹכֹן וְנָחֵם יִתְהוֹן וּמְלִי
תִּנְחֹמִין עַל לְבָהוֹן: כב ויִתִּיב
יוסף במצרים הוא ובית אבדו
ויהי יוסף מאה ועשר שנים: כג
וירא יוסף לאפרים בני תליתאין

לקט בהיר

רש"י

ואמר שלא רק שלא אנקס ממכס, אדרבה אכלכל אחסך ואח
טפסכס: יז) כי טעם שאמר למעלה יש לפקפק בו, כי יתכן
כח לבעל בחירה לנטול רצון עליון כניכול, לזה דיבר על לנס
בטעמים אחרים, (ומביא רש"י ב' טעמים לדוגמא) שאם רק
דברים הגאמרים היל"ל להפך וידבר על לנס החמת אלקים

אחס כולכם חשבתם עלי רעה והקצ"ה חשבה
לטובה, והיאך חנו לצדי יכול* להרע לכם:
(כא) וידבר על לבם. דברים המתקבלים על
הלצ"י, עד שלא ירדחם לכאן היו מרננים עלי שאני
עבד, ועל ידיכם נודע שאני בן חורין, ואני הורג

שינוי מוסחאות • אובל

אור החיים

וכרי זה דומה למתכוין להשקות חבירו כוס מוח
והשקהו כוס יין י"י) שאינו מתחייב כלום וכרי הס
פטורים וחכאים גם בדיני שמים: ל

כיד הנגנב לפטרו לגנב ממוח"י"י). ואמר עוד להס
כי יש לדון להס משפט זכות"י):

76

אור בהיר

להס. רכב) פי' בגונב איש ומכרו, כי רק ממון יש בידו למחול, שהמיתה אינו עושה על מה שהטא בין אדם לחבירו, אלא בין אדם
למקום, ואצל בני נח כל ענין הגניבה וגזילה אינו משום ממון, והראיה שאינו נפטר בהשבונו, וגם חייב בפחות משהו פרוטה הגם שאינו
ממון. רכג) גם בדיני שמים כאומרו חשבה לטובה וגו'. רכד) פי' אין זה דומה לרובה להשקות חבירו כוס מוח ולא עלתה
בידו שזה לרין כפרה, או אם רוצה לאכול חלב ועלה בידו חתיכת שומן, שהייב בדיני שמים, ולרין כפרה, מה שאין כן כשרלה לעשות
עבירה ועשה מלוא, או כשרלה לעשות רעה לחבירו ועשה לו טובה, זה ודאי פטור גם בדיני שמים, וכן היה אצל האחים שעשו עמו
טובה גדולה להחיות עם רב, והגם שיש להקשות עליו מפסוקו מפורש (דברים כ"ג, ד') לא יבא עמוני וגו' ולאש שכן עליך
וגו' לקללך, הרי שהכתוב יענוש בני נח על המחשבה, הגם שגלמח טובה ויהפוך וגו' לברכה, יש לחלק, כי שם היתה המחשבה נגד רצון
עליון, שהרי הפך ה' לברכה, מה שאין כן כאן עמד מחשבתם בחכמית ברצון עליון לטובה, וזה שאמר הכתוב אלקים חשבה לטובה, פי'
מחשבתם עלמה שהשבתם למכור אחי אחמה מחשבה עלמה חשב גם כן אלקים. עוד יש לומר שבאן פטורים הם על המחשבה שהרי דנו
וחייבוהו מיתה על פי דין תורה כמו שמוצאר בדבריו ובמפרשים, אם כן היתה מחשבה טובה, וגם בחכמיתו עמדה לנחם סלה: אחר
כתבי כל זאת ראיתי בקונטרס חידושי תורה מכ"ק מרן שליט"א פ' שמיני שכתוב כזה, ושמיני שכינותי לדעת עליון, ברם שם כתוב כן
בכוונת האוהה"ה"ק, וזה קצת דחוק כמו שסיים שם ח"ל: ומה שהביא המשל ממי שרוצה להשקות חבירו כוס של מוח ל"ל דגם שם מיירי
הה"ג שטעה בדבר מלוא עכ"ל, גם ראיתי שמירך שם באופן אחר בשם ערבי נחל שמחשבה רעה לריכה כפרה דוקא בין אדם למקום
היודע מחשבות, לא כן בין אדם לחבירו שאינו יודע מחשבתו הרעה ע"כ, אבל גם בזה לריכה לתוך מה שקשה מפסוק לא יבא עמוני
וגו', כי גם שם היה בין אדם לחבירו, ומן מזה דברי הערבי נחל קשים מצד עלמם, הלא כל הטא שבין אדם לחבירו הוא ג"כ עין ואשמה
לגבי שמים, אלא ודאי מיירי באופן שנקי הוא לגבי שמים, והיכא דמי, אמנם כשנזכרף לה גם טעם שהשבעים חשבו לעשות ע"פ דין

תורה נכון הוא מאוד.

מבואר מהגדוהם שגם בנם ע"ז נביא הוא
 בעיניהם גם מופלג כשנתיקיים לאחר מיתת
 הנביא וזה בדברי ר"א בר"ש בספרו הג"ל
 ויש בזה לדבר הרבה ואכ"מ . אלא מפני
 שלא ראיתי עוד למי שיציר בזה כתבנו בזה
 ראשי פרקים :

ג) בספר אור החיים הקדוש בפסוק
 ואמת חשבנתם עלי רעם

אלקים חשבה לטובה . כתב בזה"ל והר"ז
 דומה למתכוין להשקות לחצרו כוס מות
 והשקהו כוס יין שאינו מחייב כוס והרי
 הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים עכ"ל .
 והנה דבריו הקדושים פתוהין מאוד דברי
 מבואר כמ"ל נזיר (דף כ"ג ע"א) דמי
 שמתכוין לאכול בשר חזיר ואכל בשר טלה
 לר"ך כפרה וסליחה ועי"ש בסוגיא דעביר
 לריכתא דיש מקום לומר דבזה יתי' לר"ך
 כפרה יותר ממי שאכל חלב בחזקת שומן
 ונחודע לו שהוא חלב כיון דמטיקרא לאיסורא
 אמתוין . וא"כ א"ך כתב הגאון בעל אור
 החיים ז"ל דא"ל כפרה כלל אף בדיני
 שמים . ומסוגיא נראה מבואר דאין נפ"מ
 בין זה לאכל חלב בשוגג דהתם המעשה
 איסור והמתעשה היתר והבא המעשה היתר
 והמתעשה איסור . הן אמת דלכאורה נראה
 דיש נכ"מ בין ז"ל דדרי לא חייבה התורה
 קרבן בזה שמתכוונת לאיסור כיון דהמעשה
 ה"י היתר אמנם היכא דהמעשה איסור
 אע"ג דהמתעשה היתר חייב קרבן . איברא
 דאינו ראי' מזה ד"ל דלכן לא חייבה
 התורה בזה קרבן כיון דלא הו' מעשה דאיסורא
 ובקרבן נזירת קחוב דלר"ך מעשה דוקא
 ובלא מעשה אינו חייב קרבן כמו דילפינן
 מקרא ועוד דלא מחויב קרבן אלא בשב
 מידעתו ואם כן במזיד במחשבת איסור
 לא שייך קרבן כלל . אבל לענין חומר
 יש לומר דזה יש לו חומר יותר כיון
 דמתכוין לעבור איסור בשאט נפש וגם עשה
 מעשה . הגם דהמעשה ה"י היתר . והרי
 מבואר במשנה דר"י ס"ל דחייבת מכות
 מדרות ור"פ הר"מ ז"ל פ"ב מגדרים הלכה
 מ"י משום דמתכוני' לאיסורא נראה מזה

דאפי' בדיני אדם יש עונש עליו כיון
 שמתכוין למחשבת איסור אע"פ דלפי האמת
 ה"י בשעת מעשה היתר גמור שהפך לס
 בעלה . ונראה דלפי"ז כ"ש בנזיר שעבר
 על נדרו ואח"כ הלך אלל חכם והתיר לו
 אע"ג דשוקר נדר מטיקרא מ"מ בוודאי
 לוקה מכות מדרות כיון דבשעת מעשה עבר
 על איסור בפוטל וה"י מחשבה ומעשה .
 ועיין בתוספתא פ"ג דנזיר מבואר בזה
 דברי הת"ק ור"י גבי מי שגדר בנזיר
 ושטה יין וטומא למחים ואח"כ הלך
 לחכם והתיר לו דס"ל לר"י גם כן דסופג
 את הארבעים . וראיתי למרן ז"ל
 מנזר בחידושי הרי"ם מו"מ סי' ל"ד
 ס"ק ו' שביא דברי התוספתא הג"ל
 והתפלג על השופקים שלא הביאו אותה
 ועי"ש שכתב דאולי הוא מתלוקת ת"ק
 ור"י וקיי"ל כה"ק ומתי' לכאורה שלא הביא
 כלל המשנה ופסק הר"מ ז"ל . ונראה מזה
 דין התוספתא נכ"מ כ"ל . איברא כשנתיק
 הענין בזה באמת יפלא על רבינו הר"מ
 ז"ל שבהלות נדרים פסק דלוקות עב"ש
 מכות מדרותו משום דמתכוונת לאיסורא
 ובפ"ד מהלכות שבוטות הח"י כתב סתמא
 דעבר על השבוטה אפי' אם כבד כפתי'
 למלקות ואח"כ נשאל עליו הר"מ פטור מן
 המלקות וקשה אמאי לא כתב דלוקה מ"מ
 כלשון התוספתא ולומר דזה קיל מהדין
 הג"ל אין סברא כלל דאין לומר דההבדל
 הוא כיון דהכא בגדר תליא מילתא בדידי'
 משא"כ באשה תליא בהפרת הבעל אז
 אינו דברי האשה ג"כ ויכולת ליתר אלא
 חכם להתיר לה נדרה או גירוסה אע"פ
 שקיים לה הבעל כמבואר בש"ע יו"ד סי'
 רל"ד סעיף כ"ג עי"ש היטב . וא"כ גם
 באשה שגדרה בנזיר ה"י בידה לישאל על
 גירוסה ואע"פ"כ ס"ל להר"מ ז"ל דלוקות
 מ"מ אע"ג דלפי האמת כבר הפך לה אז
 בעלה ולא ה"י מעשה באיסור כלל אי"כ
 מ"כ"ש בנזיר בנזיר ואח"כ נשאל לחכם
 בוודאי לר"ך להיות לוקה מ"מ כיון דה"י
 מעשה איסור ג"כ אלא דאח"כ נעקר למפרע .

ומה שלעג"ד בזה דהנה לכאורה יפלא באמת
 בהא דנראה דת"ק ס"ל דפטורה לגמרי
 ור"י אינו מחייב אלא מכות מדרות מדרבנן
 כמו שפירש רש"י ז"ל במשנה שם . והא
 מבואר במנחות (דף ק"ב ע"א) אמר לי
 רביא לר"א נמלאת הראשונה כחושא בבני
 מעיים מכו בחר מחשבתו אזלינן וגברא
 לאיסורא קא מכיין אז דילמא בחר מעשיו
 אזלינן אז"ל לאו היינו דרבה ורבא דאימתר
 שמוע שטבע טיטוק בים ופרש מזורה להעלות
 דגים והעלה דגים וחיטוק רבא אמר
 חייב ורבה אמר פטור עד כאן דעה לא
 קפטר אלא כיון דשמוע אמרינן דעתי' גמי
 אחיטוק אבל לא שמוע לא . ואיכא דאמרי אז"ל
 היינו פלגמא דרבה ורבא דאימתר לא שמוע
 שטבע טיטוק בים ופרש מזורה להעלות
 דגים והעלה טיטוק ודגים רבה אמר פטור
 ורבא אמר חייב רבה אמר פטור זיל בחר
 מעשיו ורבא אמר חייב זיל בחר מחשבתו .
 מבואר מהסוגיא דאע"ג דשטע השני' בהיתר
 גמור כיון דה"י הראשונה כחושא בבני
 מעיים ואם ה"י יודיע לנו מזה ה"י מלווין
 אותו לכשתילה לשמוע את השני' מ"מ כיון
 דלא ידע מזה שה"י הראשונה כחושא בבני
 מעיים כשזולין בחר מחשבתו חייב חטאת
 הרי מבואר דזה הו' עבירה גמורה מה"מ
 שהוא חייב עלי' קרבן וא"כ מ"מ דת"ק
 דפטור ל"י ממכות מדרות הכא גבי האשה
 שגדרה בנזיר . הן אמת שמרן הכסף משנה
 ז"ל כתב דהר"מ ז"ל ס"ל דר"י אינו בא
 לחלוק על הת"ק אלא לפשט דבריו . אמנם
 במ"מ הביא בשם התוס' להיפוך עי"ש
 [ומהתימא על מרן ז"ל שאשתמיט ל"י כ"ז]
 ומתי' מאוד כ"ל הא מסוגיא זו מבואר
 דיש עבירה דאורייתא בזה למאן דאזיל בחר
 פוחשבה דא"כ דל"ה עבירה דאורייתא א"ך
 חייב חטאת בשגגת שבת כיון דאפי' אי
 ה"י מזיד על שבת לא ה"י חייב כרת כיון
 דבאמת המעשה הוא מעשה דהיתרא כיון
 דנמלאת הראשונה כחושא בבני מעיים .
 שבתו וראיתי בש"ע מקובלת הגדפס מחדש
 ב"ש"ם דפוס ווילנא שכתב בזה"ל בחר

מחשבתו אזלינן הקשה
 כיון דלא עביר איסור
 חלב ואכל שומן מית
 לאוכל שומן שהוא ה'
 מן הדין הו"ל למי
 ליבור ידי מובחר בכחו
 למנוע מן המובחר ש'
 לו להביאה כיון ש'
 הוא מן הראשון . וס'
 פתיק דלא שמוע . ו
 נמכין לאיסורא וט'
 הדגים עם התיקו
 שיהי כעביר איסורא
 שיהי מובחר מן ה'
 מדבריו הקדושים ד'
 דאיסורא ג"כ ל"ש ב'
 כיון דהוא רק משום
 כיון דלא ידע שיהי
 דאיסורא ג"כ . אך
 דסוף כל סוף כיו
 השני מובחר יותר
 בשני אי"כ אמאי הוי
 מלכד זאת מה יש
 ז"ל כפירושו שגדפ'
 נמלאת הראשונה כי
 שלא ה"י בה חלב להקט'
 הקדושים וגם ב"מ
 הראשונה כחושא
 טריפה וכוה פליגי
 מחשבתו ה"ה חייב
 עבירה שיש בה כרו'
 ה"י שחיתת השני'
 הראשונה טריפה .
 קושיא השטמ"ק . ולא
 שבת לדמות במקד'
 טריפה הרי מוכרת
 זמן שלא ידעינן מזה
 לדמות את השבת הו'
 כמו בהעלה דגים ו'
 דאע"ג דטומאה ד'
 פסול איכא כיון דהו'
 כהא י"ל כן דאין ז

הה"מ ל' מאיר דן פלארקי זצ"ל

והתר לה בענה והיא לא ידעה שכבר
 ה' יסור גמור בעת אכילתה אי"כ במחשבתה
 ע"פ נהיית ממחילת איסור ולכן לוקות מ"מ
 וזה נכון לפיפולח. אמנם לקושטא דמילתא
 ז"ל כמובן. ולולא שחי' מרן ז"ל מספק
 פליגי את הדבר נלעג"ד עיקר כמ"ש לשל
 דזה נשמע במ"ס מדין המשנה ולכן לא
 העתיקו הר"מ ז"ל. ובאמת ה' מקום עוד
 לומר ב"שבו דברי הר"מ ז"ל אי נ"מא כדעת
 הפוסקים דל"מ התרת חכם להמיר נדר
 האשה לאחר שקיים לה בעלה אי"כ י"ל
 דדוקא באשה שגדרה במירולא ידעה שבעלה
 הפך לה היו מחשבת איסור בבירור כיון
 דא"כ יקיים לה הבעל אין לה ענה להמיר
 אם נדרה לכן לוקות מ"מ. משא"כ כבוד
 במירוח ונשאל אי"כ לחכם דכשעה ששכר
 על נזירותו ג"כ ל"ה מחשבת איסור בבירור
 כיון דידע דיחשל על נזירותו. אך כ"כ
 למעלה כיון שמבואר בש"ע סי' דל"ד שיעיקר
 כדעת הפוסקים דגם באשה מהני התרת
 חכם אחר הקמת הבעל קשה לומר כדעת
 הר"מ ז"ל להיפוך וזה פשוט :

דגה הארכנו בזה לברר קצת ענין זה
 דמי שנחבין לאכול בשר חזיר
 ועלה בידו בשר טלה מפני שלא מלאחי
 מבואר עוד בפוסקים ועמה נשבו לדברי
 האו"מ הקדוש שלכאורה יפלא דבריו
 הקדושים מאוד לא מיבעי' לפ"ד השטמ"ק
 ש"ל דעיקר חליא א"כ כשעת הסכנה ה'
 מעשה היתר שזו אי"ל אלא כפרה אמנם
 א"כ המעשה ה' ג"כ אז איסור חליא ככלונתא
 דמעשו ומחשבתו ולמ"ד דאזלינן בתר
 מחשבתו הו' איסור גמור אי"כ הכא בידון
 אחי י"ס"ף שבשעה שמכרתו למלרים ה'
 באמת מחשבתו ומעשה איסור. אך אי"כ
 כהגלה שחי' הכל לעובת יוסף וישראל אי"כ
 למ"ד דאזלינן בתר מחשבתו הו' איסור
 גמור של תורה. אך אפי' למ"ש להכריח לפי
 דעה הר"מ ז"ל דע"כ יש הברל בין איסורי
 מאכל לשאר איסורין ג"כ קשה. אי' דאיסור
 שפיכת דמים הרי בשביל שהרג נפש ושבו

כולו אימניו ב' וא"כ הכא שמכרו או"מ
 הרי ה' מחשבתו ומעשה דאיסורא. ב' עכ"פ
 לדברי כולם הרי לר"ך כפרה וסליחה
 בדני שמים ואפי' באיסורי מאכל ס"ל לר"י
 דחייב מ"מ וכן מסק הר"מ ז"ל וא"כ איך
 כתב האו"מ ז"ל דזוכאין אף בדני שמים :

ד) ורהצדיק את הגרוק שלח יהי

דבריו הקדושים תמוהין
 ומפלאין כ"כ נלעג"ד בכונתו דאפי' דפליגי
 רבה ורבה אי' אזלינן בתר מחשבתו או בתר
 מעשו היינו דוקא בעבירה שבין אדם
 למקום כיון דלהקב"ה אין נפ"מ או מחשבת
 או מעשה שהכל גלוי לפניו לכן אפי' שאין
 הקב"ה מלרף מחשבת גרידא מ"מ כשעושה
 אותה בפועל הו' עבירה גמורה ואפי' י"ל
 דאזלינן בתר מחשבתו ואפי' למאן דס"ל
 דאזלינן בתר מעשו היינו שיהי' מיוב גזיר
 אבל עכ"פ נר"ך כפרה משא"כ בעבירה
 שבין אדם לחבירו שיעקר להכונה באיסור
 זה מפני שהרע לחבירו מפני זה אכרה
 זה המוס"ק לכן בזה כ"ע מודים דא"כ
 המעשה הוא טוב ואדרבה נלמח מזה טובה
 לחבירו אזלינן בתר מעשו ואפי' דזה
 פשוט דגם המחשבת הוא איסור ומקרא
 מלא דיבר הכתוב לא תשגא את אחיך
 כלבדך מ"מ כשעשה איזוה מעשה רע
 לחבירו ונתגלה שזה ה' מעשה טובה וגם
 חבירו מודה לזה שא"כ ה' יודע תחילת
 מעשה זו ה' מקבל עליו בלב שלם מה
 שעושה לו זה טוב אין עליו עונש אף בדני
 שמים כיון דאדרבה חבירו מחויב לו טובה
 על זה שעשה לו שגלמח מזה ישועה וכיון
 שכן אין לו עונש על מה שרעה לעשות
 לחבירו כיון דשורש האיסור שלא להרע
 לחבירו וחבירו ה"ה מרובה ומקבל נחת
 עתה מחשבתו של זה ואין ללמוד מעבירה
 שבין אדם למקום לעבירה שבין אדם לחבירו
 וזה נראה נכון בכונתו ז"ל הן אמת שזה
 נראה פשוט דאפי' בעבירה שבין אדם לחבירו
 ג"כ נר"ך כפרה על מחשבת איסור וראי'
 לזה מדברי התוס' קידושין (דף ל"ב ע"א)

ד"ה דמחל לי' ליקרי' שכתבו ז"ל שהודיעו
 קודם לכן שלא יהי' כמתכוין לאכול בשר
 חזיר ואכל בשר עלה דלר"ך כפרה עיי"ש
 היטב אפי' דביבד א"כ הו' זמנאות שבין
 אדם לחבירו כמ"ש הר"מ ז"ל בפירוט
 המעניות ריש מס' פאה עיי"ש. אך החס
 הרי האב רלה באמת שלא ירחם ואפי'
 דמחל לי' ליקרי' שלא יעבור על כ"א מ"מ
 כעלמותו רלה שלא ירחם ולכן אפי'
 הו' מחשבת איסור אפי' דהו' רק איסור
 שבין אדם לחבירו משא"כ כשחבירו רולה
 באמת ברע זה שעשה לו כי נתגלה
 לו שזה הוא הטוב האמיתי או ל"ש בזה
 להענישו על המחשבת אף בדני שמים כיון
 דשורש החטא הוא שלא יהי' רע לחבירו
 והרי לחבירו לא חטא כלל והבן איש"ב :

**ועיין ברש"י ז"ל במס' בי"מ (דף ע"ה
 ע"ב) על הא דאמר ר"י אמר רב**
 כל המלוה לחבירו מעות בלא עדים עבר
 משום לפ"ע לא חתן ומשול. כתב רש"י
 ז"ל בזה"ל שטולה על רוחו של לוי לכבוד
 עכ"ל. ולכאורה אינו מובן כונתו בזה.
 ונראה דהי' קשה לרש"י ז"ל כיון דקד"ל
 דכופר הכל פטור משבועה להטעם דחזקה
 אין אדם מעיז פניו בפני בע"ח אי"כ אחי
 עובר בלפני עור כיון דאחרינן דחזקה שלא
 יכפור ויודה שחייב לו לכן סי' רש"י ז"ל
 דעברית לפני עור הוא משום שעכ"פ עידי'
 שטולה לו בלא עדים עולה על רוחו לפעמים
 לכפור ואפי' שלא יתקיים מחשבתו שלכבוד לא
 יהי' יוכל לכפור מ"מ בזה שמיאז למחשבתו כו'
 ג"כ עובר על לפ"ע לת"מ. ומבוי מדברי רש"י
 ז"ל דמחשבת איסור אפי' במה שנוגע בין אדם
 לחבירו הו' איסורא ויש על הגורם לזה
 איסור דלפ"ע. אך מ"מ י"ל כדבריו
 דזה דוקא היכא שאינו נעשה לחבירו טובה
 מיה אי"כ אבל היכא שגלמח מחשבתו
 הרעה עוד טובה לחבירו י"ל דא"ל כפרה
 כ"ל. ובמק"א נסתפקי במחשבת איסור
 שבין אדם לחבירו וחבירו כבר מת והוא
 מחבין להמיתו א"כ יש בזה עבירה ולר"ך
 כפרה כיון דחבירו כבר מת ואינו בשולם
 רק להסיר ל

אפי' כקוצו של יו"ד מדבריה שדברה על אחיה.
1 וכו' ביארנו דבעבירות שבין אדם לחברו, לא מועלת כונה טובה ואפי' עשה ונתכוין לשם שמים, וכמו שמצינו בפנינה שאמרו חז"ל כי לשם שמים נתכונה, ואעפ"כ נענשה באופן חמור כל כך שמתו כל בניה, ככתוב "רבת בנים אומללה", ואעפ"י שפנינה צדקת גמורה היתה, ובודאי ה' קשה לה מאד לצער את חנה, וכל מה שעשתה לא עשתה אלא להביאה לידי תפילה, והי' בכך מסי"ב ממש מצד פנינה, ובכ"ז מה נורא עונשה. וכל כך למה, כי הפוגע בחבירו, יהיו מחשבותיו אשר יהיו, הרגהו כמכניס ידו לתוך תנור אש, ואין הכונה הטובה יכולה לשנות בזה מאומה, הסכנה שבעבירה בין אדם לחבירו היא כמציאות טבעית, ממש כשם שהאש שורפת בדרך הטבע.

ובכתובות (סב ב') אי' "רב רחומי הוה רגיל דהוי אתי לביתי' כל מעלי יומא דכפורי, יומא חד משכתי' שמעתתי', הוי מסכיא דביתוהו (היתה אשתו מצפה), השתא אתי, השתא אתי, לא אתא, חלש דעתה אחית דמעתי מעיניה, הוה יתיב באיגרא, (הי' רב רחומי יושב בעליה), אפחית איגרא מתותי', ונח נפשי'".

ומיכן למדנו, שהעונש על חטא שבין אדם לחבירו אינו כדי לספק את הנפגע, שהרי במקרה שלנו הי' זה עונש גדול שאף היא סבלה ממנו יותר מכולם, שהרי על איחור קל הזילה דמעתי, וכמה דמעתי הזילה כאשר אבדה את אישה לגמרי. אלא הוא שאמרנו, כי הפגיעה שבין אדם לחבירו היא אש אוכלת, וכל השולח יד נכוחה באש, ולא בתור עונש כלל אלא כחוק טבעי ומציאותי.

וגדולה מזו מצינו במעשה דר' יוחנן ורב כהנא (ב"ק קי"ז), "ר' יוחנן גברא סבא הוה, ומסרחי' גביני' (גבות עיניו גדולים ומכסים עיניו, רש"י), אמר להו, דלו לי עיני ואחזייה, (שרצה לראות את רב כהנא) וכו', חזא דפרטי' שפוותי', (נקרעה שפתו ע"י מכה, רש"י), סבר אחוך קמחייך ב'י', חלש דעתי' ונח נפשי' (דרב כהנא). ומה מבהיל הדבר, שהרי רב כהנא לא עשה מאומה, מה פשעו ומה חטאתו על שפתו השסועה, שנדמית לר' יוחנן כלועגת ומחייכת, ובגלל כן חלשה דעתו, העל כך מגיע עונש לרב כהנא? פשיטא שחף הוא מכל פשע, אלא כיון שעל ידו נגרמה חלישות הדעת לר' יוחנן נכוחה רב כהנא. העולה מן הדברים שלא רק הפוגע בחבירו בידיים, אלא אפי' גרמא דגרמא ושוגג גמור, כל שעל ידו באה הפגיעה, נכוחה באש ההיא. ועל דרך זה נמצא בחז"ל (ילקוט וישב רמז קמג), "בנימין גרם לשבטיס לקרוע, היכן נפרע לו בשושן הבירה, ויקרע מרדכי את בגדיו", גם כאן לפי פשוטו לא הי' בנימין אשם כלל כמה שנמצא הגביע לידו, כי שמו אצלו את הגביע שלא מדעתו, אעפ"כ כיון שעל ידו נגרם הצער לאחיו עד שקרעו בגדיהם, נפרע בשושן הבירה שקרע מרדכי שיצא מחלצו את בגדיו, והן הדברים. וההתבוננות בתורת בין אדם לחבירו מביאה לידי זהירות.

L

שיחור מוסר . שנת תשל"א מאת כ"ב
הרב"ל ר' חיים לוי שמואלדיץ זצ"ל

ש"ס ובספר משלי פרט"ל אל יתחמו בו שממים להמטיק ברו לטוב סו' ע"ג: עבירות שכן חרם למקום סו' לדרש זה קרו לפני ה' אהמתיכם ודעלו
 מים כי ביום הזה יכפר מכל חטאתיכם אשר עשייתם לפני ה' ולא תהאמיכם סלמי חצרו ור"ע דרשתי אמיכם ישראל לפני ה' קרו לפני ה' אפיסה
 דרשתי הנהגתי שהוא עלנו משה חרם שאלו חרקה וגו' ובמדרש ילקט מים וחרמו מקום ישראל ה' זה מקום מעבר כי ורש"י וישראל הם
 בעתהם כעמלי נמים וחרמו ופבלה חרקה עליכם וגו' הם מי תהאם כהמים ומוקם היא העבולה והיינו שיהיה להם עברה נמוזה ע"י
 שמואל להם הקב"ה על כל חטאתיהם

הדרושי נאונים
 שזכרו קבר ועון
 אולם לשיחם תשובה
 לתפלות היסוד
 להשיב בראש הוא
 אל השמים ומוט
 כלשונם כשפארט
 וזה וכו' כי הוא
 בעלום אן לבח כיום
 ממים ורלה לר"ע
 מהקן גם בחלום
 חיון ויהי בחלום
 לפסוקי על
 לפסוקי על
 מסכו ודבר כלכו
 כבקר ויחשבו
 גם הוא וישמע לעליו
 בחוס יואו לרו
 הכיס שמונה כלאו
 ילא כמו שפארט
 שפארטיו הם יא
 לידו כספ וזה וכל
 חן יקס כי כן
 יתוס וכל גם חממו
 לא עמד לו אחר זה
 כי חממו חסכן
 כיום ודבריו הים
 נשמים ומה ימות

וק"ל לפני מי חתם מעשרין כו' ולכאורה
 און זה מעורר בקרא דמיינו ומה ענין
 דמיון העברה לריקת מים הוא מוצר
 כי עומתת יח"ד נקרא עמא כמ"ס לב
 עמא ברא לו וגו' מכלל דליכא עמא שהוא
 מסיח את הדעת לז' העומתה שהוא
 עומתת מת כמ"ס ופס רשע לדיק
 ומבקש להחיותו וכמו עומתת מת צעו
 האחת מי תהאת ונס עברה בני מקום
 קן צעו בעומתת יח"ד עברה לגוף
 ולנפש וכמו שהייה היא מן העקר על
 העמא ע"י אחר כמ"ס צמים ע"י עלמו
 לפני העקר כן העבר הזה וחרקה עליכם
 מים וגו' היינו מן העקר הקב"ה על
 העמא לעקר הכונה וסדרתם מכל
 עומתותיהם היא עומתת הגוף ו"ס לפני
 מי חתם מעשרים מעומתת הגוף וסוף
 גם חרקה דמיינו לעלו לפני ה' והעקר ומי

עבירות שבין אדם למקום ויה"כ מכפר עבירות
שבין אדם לחבירו אין ויה"כ מכפר עד שירצה את
חבירו א"ר עקיבא אשירים ישראל לפני מי
אתם מוטרדין ומי ממחר אתכם אביכם שבשמים
שנאמר (יוחאל לו) וחרקה עליכם מים מהורים
וההורם מבל טומאתיכם ומכל גלוליכם אמר אתכם ואומר (ירמיה וי) מקוה ישראל
ה' מה המקוה ממחר את הפומאים אף הקב"ה ממחר את ישראל :

גמרא דף פו ע"א ארמא ואשוב ארמא ואשוב תרי יומי למה לי כדרב הונא
[אמר רב] דאמר רב הונא [אמר רב] כיון שעבר אדם עבירה
ושנת בה הותרה לו הותרה לו ס"ד אלא אימא נעשית לו כדותר : ארמא ויה"כ
מכפר אין ויה"כ מכפר ליכא מתניתא דלא כרבי דתניא [רבי אומר] על כל
עבירות שבחורדה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה ויה"כ מכפר אפילו תימא
רבי אנב שאנירמי ליה רב יוסף חמו לרבי אבהו תנן עבירות שבין אדם לחבירו
אין ויה"כ מכפר עד שירצה את חבירו דכתיב (ויקרא יט) מכל חטאתיכם לפני ה'
המחר

ממחר האדם מעומתת הגמטה וממחר לה ומהו לם לב חרש היא עברה הגוף וזו חרשה היא עברה הגמטה ועד"ל לב עמא ברא וגו' וזו נקון וגו' :

עין יעקב

ג"כ אין חטאת מכפרת עין צדיות כשנזות להצדיק שיעור גם לישא דמוס פ"ד דלון
 מספקין אכל שמונתה לטון המשא איו סבל שירוש ויורר נלה דבריה בני תשובה לא
 ר"ל חן שבוש מכפרת כדי שלא תשול דלת כפי שוב תשובה לאל חן מספקין בידו
 לכל לדי תשובה משא"י יו"ס"י הוא מחיליו וק"ל : אשיריכם ישראל : כלומר חן שמחר
 הקדוש

עשרת ראש

אחר עשרת כדכתיב
 שם וקף דוב איהא
 שם חמלקן שפחת
 הוא שרין אהרש דרל
 מחר קרל עופק שם
 וכן מלחיו שרית
 וכן יחיד שאלהק"י
 דכתיב שדמעת
 מד כ"י סמעי
 ורשעים דנס כמרת
 סלה חרף לוסיק
 ככרת חרף מוסא
 כשמוד עין שנין
 וע"י וליכ ס"י
 בודלי מוסק סק"ס
 חרמוה חרד מוסא
 וכו' ע"ל ל"ס

עין יעקב

הביא את ישראל
 לאמר הן ליבי ומס
 חמוס וגו' שם
 תמוס כפסוס ע
 יתכפר להם מס
 שחמלו בכל ימות
 שבעס דבריו יבוסס
 שדו כשעריהם כי
 שם עין סו לוס
 ועד חרף לנדו זכ
 מספקו לפי ה' ויחמרו
 סלה גם כדקון שכן
 חרד לחמיו לפני ה'
 הוא ע"י רחל נפח
 מרסו ע"י סבאר
 זה אינו שחמרו לה
 על הגמטו ששכס
 מרסו שחמרו לה

ענה יוקב

שכן ולא מרשו בה למים את בואך : והנה לו' ענינו חמול ק"י : וס"ס את חמור
 ס"כ"כ עבירות שכן חרם למקום כלן עבירות שכן חרם לחברו כ"כ : והרי לפי וס"ס
 עסב בחמור סלמל"ס מי תהאת : אחר לחכו וחרל למחור : והנה עול לו עמנו מוי
 חרד סמיו אפי"ס שדריין לה פיסס לחברו וע"י קחמר ס"כ כלן עבירות שכן חרם למקום
 כי עמנו מלק המקום יוסר לו חרד המעבוס והמיוס אפי"ס סלל פיסס חרם לחברו וס"ס
 ערדו אלפנן כן ערדיה ס"ל חמורו ר"ע שם כלן קודס נוד דין סו' ע"ס :

עין יוקב
 עבירות חלקים גם תשובה. ה' שמואל הקב"ה סחזיר על רחיה וגובה כו'.
 ואחר שמואל נלדס שננסו אחרו לו רחוי. והנה חס עשה תשובה על העבירות
 ענין חרם למקום לבד מוחל לו קב"ה עוד. אבל חס עשה תשובה על העבירות
 לו רחיה וכדומה חן הקב"ה מוחל לו גם חלקו כל זמן שלא פייס את חבירו
 על חלקו שנגע לחברו : לפני מי חתם מעשרין כו'. כי עומתת יח"ד
 נקרא עמא כמ"ס לב עמא ברא לו וגו' מכלל דליכא עמא שהוא מסיח את
 חרם לז' עומתת שהיא עומתת מת צעו רשע לדיק ומבקש להחיותו וכמו שפארטת
 יס"ד עברה לגוף ולנפש. ולום הביא פסוק וחרקה עליכם מים מהורים וישראל ה' : מה מקום סו' :

לא יעשה כאן, אחר מותו לא יוכל לעשות. כמו שאמר הכתוב [מהלים ז'] "אִשֶׁר פָּרְיוֹ יִמֵן בְּעֵתוֹ" ר"ל הצדיקים המתים רמיון אילן השתול. ואמר "פריו" כי אם יעשה הכל שלו. ואמר "בעתו" בעת הראוי היום לעשותם ולא למחר:

יח קנין ופתחו גדה כו'. בא להכתיב את האומרים כי מה תועלת יוצא מענין שילמוד מה שאפשר שלא יבוא לירו לפסוק דין מתוך משנתו כל ימי חייו, אך תקופות הן עיקר חכמתם ובינתם לעני העמים וגו' [דברים ד']. לזה אמר כי נהפוך הוא כי אלו אך פרפראות נקראו. וקנין ופתחו גדה הן גופי הלכה:

פרק ד בן זומא אומר איזהו חכם כו' איזהו גבור כו'. טראה שסמך דברת קדשו על הדך מאמר חז"ל (נדרים ל"ה) אין השכינה שורה אלא על גבור עשיר חכם ועניו. ולכאורה יפלא למה יגרע האישי אשר עוד קודם יצירתו נגור עליו כגורת העליון ית"ש שיהיה עני או חלש חכם או מופש עשיר או עני ע"כ, ולמה לא יתן ה' רוחו עליו כיון שהוא ראוי לשכינה על ידי מעשיו. אך יבואר כי העיקר הוא לזכות להשראת השכינה הוא רק על ידי ענוה וכמבואר בחז"ל (ע"כ ב'): והירות מכיאה לירי וריות כו' עד ענוה מכיאה לירי כו' רוח הקודש. והנה מי שאין לו מעלות אף אם ישפיל עצמו לא יתואר בשם עניו כי כמה נחשב הוא שאין לו במה להתגאות, אבל מי שהוא בעל מעלות ועם כל זה

בצורת לא ידאג ולא ימוש מעשות פרי: יח ר' אליעזר (בן) חכמא אומר קנין ופתחו גדה הן הן גופי הלכות (כד) תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה: רבי חנניא וכו'

פרק ד

א בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר (תהלים ק"ט) מכל מלומדי השכלתי. (ה) איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר (משלי ט"ז) טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר. (ו) איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר (תהלים קכ"ח) יגיע כפיך כי האכל אשריך ומשוב לך (ג) אשריך בעולם הזה ומשוב לך לעולם הבא. ואיזהו מכוון המכבד את הבריות שנאמר (שמואל א' ב) כי מכבדי אכבד וכויו יקלו: L

מצפה יהושע (כד) תקופות וגמטריאות כו'. מקומם מוכ"ס (ע"ד ע"ה) מיקוני וז"ל מיקון כ"ו (ע"ה ע"ה) וע"ס פירושו וע' מיקון ע' (קריט ע"כ): פרק ד (ה) איזהו גבור כו'. [ממד פ"ד ל"ג]. ועיין מדרש סיר ספירים רכס ד' ג' ע"ס, וכל דורן נמלך בהם, ומדרש ממזמק ויקרא ח' ופני רכומיו חזיה גבור כו', מדרש מס"ל ט"ו (ג"ו ע"ג) תמן מנין חזו גבור כו', מדרש שמואל ס"ה (ס"ב ע"ג) ז"ל מ"ו ע"ג) מיקון כ"א (ג"ה ע"ג). (ג) איזהו עשיר כו'. [ממד פ"ד ל"ג]. וע' שנת (כ"ה): כס"י, מדרש נמדנד רכס מטות פ' כ"ד. (ג) אשריך בעוה"כ כו'. [נרכות ח' ע"ה] מולין (מ"ד):

אינו מרגיש אותם כלל ורוחו נמוכה זה יקרא כשם עניו, ולפי רוב גודל המעלות אשר לו לפיהן ישוב ערך גודל ענותו. ואם יש שני בני אדם להאחד יש לו שני מעלות ולהשני שלשה מעלות אף כי שניהם שפלי רוח בשוה, עם כל זה השני הוא עניו יותר מהראשון. ואם יקבצו כל המעלות באיש אחד, ועם כל זאת יחזיק בענותו התמימה הוא העניו היותר גדול. והנה כל המעלות בעולם נכללים באלו השלשה "חכמה", "גבורה", "עושר", וזה שאמר אין השכינה שורה אלא על גבור חכם ועשיר ואף על פי כן הוא עניו, כי הוא העניו האמיתי. אבל לא שיהיה עצם מעלות אלו נצרכים לענין השראת שכינה עליו, וכמאמר ירמיה הנביא (ט"ו כ"ב) אל יתהלל חכם וגו' השכל ידע אותו ומגילו. וזה שחשב כאן התנא כל השלשה מעלות וענוה עם כולם, ואמר "איזהו חכם" אשר חכמתו נחשבת למעלה אם הוא עניו על ידו זה ואינו מחזיק את עצמו בחכמתו לכל לראש כי אם הוא לומד מכל אדם אף מזהקטן ממנו. וכן "איזהו גבור" שנבורתו נחשבת למעלה אם הוא נכנע ושפל ואינו מחשיב גבורתו כי אם לכבישת יצרו ולא יתגבר על חלושי כח יותר ממנו. וכן "איזהו עשיר" אשר יחשב למעלה זה השמח בחלקו ר"ל שאינו מחשיב את עצמו שהוא ראוי

לעשירות ולא ירום הוא חישוב שהננו ה' בתורת חנינה ושמה בחלקו. ועל

ספר רוח חיים

ז'אנו ז'ל מסנה אלוה

אבסאן רבי חיים מוולאסין זצ"ל

ברגע זו השיג העשירות. והוה שאמר איהו עשיר
 "השמת" לשון זה ששמת תמיד בחלקו של עשירות
 וכנ"ל: שנאמר יגיע כפיך וגו' אשריך וגו', כי הנזעם
 הגדול היא השמחה בעשרו, ומי שיש לו רב ומחשיב

זה למעט ורוצה יותר, הוא
 מלא יגון, ואם ישמח בחלקו
 ואינו יגע להעשיר רק מה
 שצורך לאכילה יגיע כפיך כי
 תאכל, לזה אשריך בעוה"ו
 וכנ"ל:

7 איהו מכובד וכו' כי

מכבדי אכבוד. ר"ל
 אם מכבד כל האנשים ואינו
 חוקר אם הם פתוחים ממנו,
 כי אומר בלבבו הלא כולם
 אלהים המה והמה ברואי ה'
 וכל מה שברא לא ברא אלא

לכבודו ובהכבדי אותם זהו כבוד בוראם, אם כן
 המכבד הוה הוא מכבד את ה'. והוה המכבד את
 הבריות מפאת היות כבוד ה' בוה, והוה כי מכבדי
 אכבוד: או יפירש איהו מכובד וכו'. כי אמרו חו"ל
 (כתובות י"ג) אפי' למ"ד נשיא שמחל על כבודו וכבודו
 מחול, מולך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, כי
 ככה גדול כבוד המלך בעיני ה' וכנ"ל, ולזה כוונת
 "מולך הכבוד" שחולק מכבודו לברואיו. כי רק השי"ת
 יכול למחול על כבודו, ומכל מקום כבודו במקומו
 עומד. ועיין פירוש האלשיך על פסוק ואל מי תדמויני
 ואשנה יאמר קדוש (ישעיה מ"ם) פי' אף מי שתדמו
 אותו לי ונראה לכם שהוא דומה, והוא ממ"ט ששמו
 כשם רבו, (כמבואר בסנהדרין ל"ח): מכל מקום יאמר
 עדיין קדוש לפני. והוה איהו מכובד אמיתי, מי
 שיכול לכבד, כי מי שמקבל כבוד מחמת איהו סיבה
 והוא אינו ראוי לו, הרי אין לו הכבוד רק בשעה
 שמקבלו, אבל אם ירצה למחול ולתת הכבוד לאחר,
 אין לו כלום ודו"ק: ואמר איהו מכובד וכו' וכוי
 יקלו. שאל יאמר האדם הן אמת שהמכבד את
 הבריות הוא הנקרא מכובד יותר מכולם, אבל אף
 על פי כן אני אבחר לעצמי כבוד אחר שאחרים
 יכבדו אותי ולא שאכבד את אחרים. לזה אמר
 הכתוב שמעות הוא כי אם יבחר זה הכבוד לא
 יגיע אליו הכבוד כלל ולא יתקיים מחשבתו כיון
 שהוא מבוה בריותיו של הקב"ה מלכבדם, אלא

אדרבה ישבע בהרפה וקלון והוה שכתוב "ובני יקלו"
 [מ"ב כ"ג] ולפי מה שביארנו לעיל יבואר מה שכתוב
 (ירמיה ט"ו) אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' היינו שאל
 יתהלל שכבר נקרא חכם וזכה אלה, כי אם יחשוב

**ב בן עזאי אומר (ד) הוה רץ למצוה
 קלה ובורח מן העברה (ה) שמוצוה
 גוררת מצוה ועברה גוררת עברה**

מצפה יהושע (ד) הוה רץ למצוה קלה כו'.
 מדרש נגידה רבה גמ' פי' יו"ט
 (ד' ר"ג) ע"ש, מ"ם דרך חן ונעם פי"ב (ה)
 שמוצוה גוררת כו'. ספרי על פיסקא ק"כ (מ"ד).
 גמ' רב, ועי' לעיל פי"ב מ"א, מדרש דברים רבה
 גמ' פי"ו ע"ש, מדרש תנחומים ויקבל לו, ע"ש ויקרא
 ו', ע"ש גמ' פי' ע"ש נחמתי כו'. הרי נגידה כו'.

שעדן לא השיג על בוריה
 ורורף לשמוע מכל אדם כנ"ל.
 וכן הנבחר בנבחרתו שלא
 יחשוב שכבר לבו חלל ואין
 צריך ללחום עוד. וכן העשיר
 בעשרו וכנ"ל: ויפירש עוד מה
 שאמר הכתוב [ע"ס] "אל
 יתהלל חכם וגו' השפל ורדע
 אותי כי אני ה' עשה חסד
 משפט וצדקה בארץ כי בארץ
 חפצתי וגו'", ר"ל כי בכל הג'
 מדות יש לחקן או ח"ו לקלקל
 אם אינו נזהג בשורה, אם הוא

"חכם" להרע, "ומתנבר" על הצדיקים, "ועשיר"
 קופץ ידו. לזה אמר אל יתהלל חכם בחכמתו שאינו
 עובד ה' בה רק לעצמו מחוץ החכמה והוה שאמר
 "בחכמתו" וכן בכולם רק באלה הפצתי בעשותו
 ככל אחד מהדברים עבודת קונו. לזה אמר "חסד"
 "משפט" ו"צדקה" ר"ל "בחכמה" יעשה "חסד"
 וילמוד תורה לרבים, "ובגבורה" יעשה "משפט"
 ברשעים, "ובעושר" "צדקה": ואמר השמת בחלקו
 כו' אשריך בעוה"ו וטוב לך לעוה"ב. על דרך (ה) הכתוב
 [הושע י'] "ירעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד", ירצה
 כי צדקה אין שכרה רק בעוה"ב, והשכר בעוה"ו
 הוא רק לפי הנאת העני אם רב ירבה שכרו. ואמר
 לשון "זריעה" שכל ידע לכבו בתתו לאחיו האביון,
 כי הצדקה היא כמו זריעה אשר ממנה יצמיח פרי
 תבואה הרבה [עמ"ש כ"א על משנה י"ד ביהך פתוח]
 כמאמר מונבו ככ"ב (י"א). אני גנתי דבר שעושה
 פירות, והנה לעיל פי' השמת בחלקו היינו מה
 שבעצמו ישמח כמאמר מונבו שם אני גנתי לעצמי.
 כי ממונו יתכן שבחצי ימיו יעובנו. ואמר אשריך
 בעוה"ו היינו לפי חסד המגיע לעני וכנ"ל. אבל זה
 אינו רק אושר שמאשרין אותו אבל אינו טוב אמיתי
 ככל תענוגי עוה"ו, אך עיקר הטוב הוא לעולם
 הבא, ור"ל:

**ב הוה רץ למצוה קלה כו'. כי הנה המצות
 בורחין מן האדם, ועל כן הזהירו חו"ל**

כשם

ראשית שער הוראה פרק שנים עשר חכמה קלג

דנין אותו ודין שמים לפני הקדוש ברוך הוא הוא, אם אין עליו דין פוטרין אותו מיד ואם לאו דנין אותו דין ארץ:

פרק רביעי

אמר רבי יוסי, בא וראה כמה בין בהמה לאדם, בהמה כמה יסורין סובלת בעולם שוחטין אותה, ומפשיטין אותה, ואין עליה דין, אבל אדם כמה יסורין סובל בעולם הזה ולאחר מיתתו, אם צדיק גמור הוא פוטרין אותו מן הדין. ואם רשע גמור הוא, דנין אותו בדינים חמורים. אמר, בשעה שאדם נפטר מן העולם, לא די שהוא נקהל ממלאך המות שכלו מלא עינים וחרבו שלופה בידו, אלא שואל לו, כלום עסקת בתורה ובגמילות חסדים והמלכת לקונך שחרית וערבית והמלכת את חברך בנחת רוח, אם יש בו דברים הללו זורק אותה טפה לתוך פיו ויוצאת נשמתו בלא צער כמשך נימא מחלב, ואם אין בו דברים הללו יוצאה נשמתו מגופו בגרירת קוצים מן הצמר, וכשבא מלאך המות, אומר לו, צדיק, קונך שלחני אליך. מיד מתחנן לו, אומר לו שעה זו אי אפשר לעברה אלא ששמעתי מאחורי הפרגוד שהקדוש ברוך הוא מתקן לך מדור בגן עדו: 1

פרק חמישי

בשעת הדין אומר לו הקדוש ברוך הוא לאדם, טרח גדול היה לי עליך משיצרתיד במעי אמך ולא היית גבל, וכשיצאת לאויר העולם תקנתי לך מזונות והצלתיך מן היסורין, כלום עסקת בתורה ועשית גמילות חסדים לפני. אם יש בו דברים הללו פוטרין אותו מיד מן הדין, ואם לאו מוסרין אותו לחמשה מלאכי חבלה, בנגד חמשה חמשי תורה הם, אחר מפת, ואחר מונה כדרך שמכין ומונין בבית דין, ושלישי מוציא אור מגופו בכבשן שהאור יוצא ממנו, הרביעי מביא עשבים מרים וחמוצים מן ההרים, שאם גזל מחברו אומר לו דקדק בשגד לפי שאכלת גזל בשנייד. החמשי מכה את אביו ואת אמו ואומר להם מפני מה לא הדרכתם את בניכם ללמד תורה ומעשים טובים כדי שיעשה מצות ומעשים טובים ויפדוש מפעשים רעים, מיד פותכין לו רשות להכות את אביו ואת אמו. ואם קרא ולא קים מלקין אותו בפניהם, עד כאן לשונו.

ראשית חכמה
במנוקד

בסאון חזי אלבי ויאלא סביל

בזמא ספניא ח. ואלא ביציג'ק' ירוסא
עמ' יסנ' 5 סמ'ק

וְהַחֲזִיקָהּ בְּמַבְשֵׁיוֹ: יב וְקָצְתָהּ אֶת־
 בַּפֶּה לֹא תַחֲוֹם עֵינֶיךָ: ס"ג לֹא־יִהְיֶה לְךָ
 בְּכִיסֶּךָ אֶבֶן וְאֶבֶן גְּדוּלָה וְקַטְנָה: יד לֹא־
 יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אִיפָה וְאִיפָה גְדוּלָה
 וְקַטְנָה: טו אֶבֶן שְׁלֵמָה וְצַדֵּק יִהְיֶה־לְךָ
 אִיפָה שְׁלֵמָה וְצַדֵּק יִהְיֶה־לְךָ לְמַעַן
 יֵאָרִיכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוּה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ: טז כִּי תוֹעֵבֶת יְהוּה
 אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֲשֵׂה אֱלֹהֶיךָ כָּל עֲשֵׂה עוֹל:

וְהַחֲזִיקָהּ בְּבֵית בְּהַתְתָּהּ: יב וְתִקּוּן
 ית ידה לֹא תַחֲוֹם עֵינֶיךָ: יג לֹא יְהִי
 לְךָ בְּכִיסֶּךָ מִתְקַל וּמִתְקַל רַבְתָּא
 וְזַעֲרָתָא: יד לֹא יְהִי לְךָ בְּבֵיתְךָ
 מְכִילָא וּמְכִילָא רַבְתָּא וְזַעֲרָתָא:
 טו מִתְקַלִּין שְׁלָמִין דְקָשׁוּמִ יְהוּן
 לְךָ מְכִילִין שְׁלָמִין דְקָשׁוּמִ יְהוּן לְךָ
 בְּדִיל דְיִזְרְכּוּן יוֹמֵךָ עַל אַרְעָא
 ר"י אֱלֹהֶיךָ יְהִי לְךָ: טז אַרְי מְרַחֵק
 קָרָם יי אֱלֹהֶיךָ כָּל עֲבַד אֱלִין כָּל

לקט בהיר

רש"י

מכאן, אין שלום יולא מתוך ידי מלוחא*:
 (יב) וְקָצְתָהּ אֶת כַּפָּה. ממון דמוי צשתול"י הכל
 לפי המצויים והמתצויים, או אינו אלא ידכ* ממש,
 נאמר כאן לא תחום ונאמר להלן צעדים זוממין (י"ט
 י"ג) לא תחום מה להלן ממון (י"ח) אף כאן ממון (ספרי -
 ב"ק כ"ח): (יג) אֶבֶן וְאֶבֶן. משקליות (י"ח) (אונקל): גדולה
 וקטנה. גדולה כשמכששת* את הקטנה (י"ח) שלא יחא
 נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה (ספרי): (יד) לֹא יִהְיֶה
 לְךָ. אם עשית כן (י"ח) לא יהיה לך כלום (ש"ס):
 (טו) אֶבֶן שְׁלֵמָה וְצַדֵּק יִהְיֶה לְךָ. אם עשית כן

שיש כמה מיני מריבות, מריבה בשביל ממון, מריבה בשביל
 קאה ושנאה חנם, מריבה בשביל חלוקי דיעות צעניי
 דעלמא, ואפילו צעניי דשמיא אם היא אינה באמת לתכלית
 טוב רק ליוזרא וכדומה, לזה אמרה ב' פעמים שכל מין
 מריבה דמי לבדקא דמיא שסופו להיות נחל שוטף
 (מ"ל): (לד) צפ' משפטים למדנו ד' דברים, נוק, לער,
 ריפוי, שבת, וכאן הוא החמישי שאע"פ שאין כאן א' מד'
 דברים ולהלן נריך לשלם נוסח: (לה) ושם כתיב יד ביד
 המיותר לדרוש דבר הניתן מיד ליד (גמר'), ופי' לא תחום
 עיך אם הייתה ענייה (ראב"ע): (לו) ששוקלן צהם
 במאזנים לא סתם אצנים, וכן איפה כלי הוא שמודדין בו

קמח וכדומה: (לז) בספרי, יכול לא יעשה ליטרא, חצי ליטרא, ורביע ליטרא, מ"ל גדולה וקטנה, גדולה שהיא מכששת את
 הקטנה עכ"ל (וכן דרשו בפסוק הסמוך באיפה) פי' שניהם שוים בתוארם ועל שניהם כתיב ליטרא אחד, אבל אחד כמד יותר
 מחבירו, וכשהוא קונה דבר נוטל את הכזיזה ושוקל בה ולהפך כשהוא מוכר, והגם שאחד מהם מדה ישרה, שניהם אסורים
 שהישרה מסייע לו להשתמש באחרת, שכשחושש שמשיחין עליו נוטל את הישרה (ב"י), והרשב"ם ז"ל כתב שעושה שני
 משקולות אחד יותר מליטרא ואחד קטן ממנו וביחד הם ב' ליטרות מכוונות, והוא ג"כ על דרך הג"ל, ועובר על לאו זה
 אפילו לא שקל צהם רק בשהייה בעלמא: (לח) דרוש יחור תיבת "לך" שלא אמר לא יהיה צניסך, ומדלא יהיה לך צה

אור החיים

שלא שלחה אלא להציל פטורה: עושה עול הדומה לאלה, שלא תאמר שגזירת
 מ"ז. כל עושה אלה כל עושה עול. פירוש כל הכחוצ הוא על צ' דברים אלו ולא על דומהם
 עושה אלה אבן ואבן איפה ואיפה, כל תלמוד לומר כל וגו':

אור בהיר

שאם לא יאמר בכלל להציל, יאל לנו טעות שאם יש סכנות נפשות בכל אופן פטורה, ואם יאמר אחר ושלחה יאל לנו טעות שהגם
 שאינה יכולה להציל ע"י ד"א ג"כ חייבת לזה אמר וקרבה להציל שהיה סכנות נפשות ואף על פי כן חייבת בעבור ששלחה שלא
 להציל. קלמ' למה כפל.